NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIX. ÉVFOLYAM. 1898. FEBRUÁR. II. FÜZET.

A MUNKÁS GYERMEKEK NEVELÉSE.

A «Tanügyi Kongresszus» alkalmával a «Családi nevelési szakosztályban előadást tartottam e tételről: «*Miképen lehetne a fővárosi munkásosztályok iskolás gyermekeinek az iskola idején kívül való neveléséről gondoskodni? 1. Naponként, azaz hétköznapon. 2. A nyári szünet idején.*» Indítványt is tettem akkor, melyet a kongresszus egyhangulag magáévá tett. Ez ügyben azonban azóta alig történt valami.

Tudom, hogy minden eszmének időre van szüksége, míg a szíveken át tetté érlelődik; de tudom azt is, hogy a legjobbat is feledés borítja, ha hosszabb ideig nem foglalkoztatja az elméket. Legyen szabad tehát emlékezetnek okáért a kongresszuson ez ügyben mondottakat itt röviden ismételnem.

A társadalmi szakosztály ülésén tekintettel az idő előrehaladottságára, nem kívántam hosszú előadást tartani előterjesztendő határozati javaslatom megokolására. Annyival kevésbbé tartottam ezt szükségesnek, mivel az ügy, melyet ott szóvá tenni akartam, első sorban érző szivekre szorul, és ha annyi nemes nőt lát az ember maga körül, mint én ott a teremben, akkor nem kell a szívekhez hosszasan szólani.

Határozati javaslatom elfogadtatásával, illetőleg megvalósításával nem akartam egyebet elérni, mint hogy a társadalom azon gyermekeknek, a kiknek iskolát adott ugyan, de a kiknek épen a társadalmi szükségletek ellátása folytán családjuk nincs, adjon némileg családot is. Én ugyanis azt kívánom elérni, hogy a fővárosi munkásosztály gyermekeinek, a kiknek szüleit épen a társadalmi munka teljesen lefoglalja a maga számára, a kiknek szülei

arczuk véres verítékével tolják a társadalom szekerét, adjunk, a mikor szüleik nincsenek otthon, nyájas környezetet, adjunk jó szót, szerezzünk kellemes és üdvös időtöltést. Ép ezért, minthogy oly intézményről volt szó, a melynek nemes és jótékony hatását érvekkel támogatni nem szükséges, hosszabb előadás helyett egyszerűen felolvastam határozati javaslatomat és annak egyes szakaszaihoz fűztem megjegyzéseimet, felvilágosításaimat. Határozati javaslatom a következőképen hangzott:

1. A társadalom nem elégedhetik meg azzal, hogy a gyermekeknek csupán iskoláztatásáról gondoskodjék és velök az iskola idején kívül ne törődjék.

2. *A társadalom elvonja különböző munkája végzésére a vagyontalan osztályok gyermekeinek szüleit a családi nevelés munkájától és ezért viszont köteles a maga részéről pótolni a hiányzó nevelő tényezőt.*

3. A fővárosi vagyontalan osztály népiskolába járó gyermekei a szorgalmi időben délután 4—5 órától egészen esti 8—9 óráig, a nyári szünidőben pedig egész napon át is, nagyobbára teljesen magukra vannak hagyva, tehát az egész évet tekintve többet vannak egyedül, mint üdvös nevelő tényezők hatása alatt.

4. Az iskola erkölcsnevelő munkája így sokszor nem lehet más, mint a szó szoros értelmében vett sisyphusi munka, mely folyton elülről kezdi a maga dolgát.

5. Vagyonos fővárosi társadalmunk hivatva van más művelt társadalmaknak, különösen az angol társadalom mintájára önerejéből e bajon segíteni.

6. Alkalmasnak ajánlkozik-e végre, hogy a fővárosi iskolák, tanácskozó termek és közhivatalok, melyek ma a napnak csak kisebb részében szolgálnak a közügynek, megnyiljanak télen az esti órákban kizárólag a vagyontalan osztály gyermekei számára tisztes időtöltés, lehetőleg közös étkezés, játszás és olvasás céljából.

Az 5. és 6. ponthoz felvilágosításképen megjegyeztem, illetőleg az angol társadalom munkája köréből fölemlítettem, hogy egy angol folyóiratban (a Review of Reviews 1893. évfolyamában)

megjelent a folyóirat szerkesztőjétől, egy nagy tekintélyű angol irótól (W. T. Stead), egy czikksorozat «The wasted wealth of King Demos» (A nép ő felségének szétszórt vagyona) czímén, mely azt fejtegeti, hogy mennyi nyilvános épület van, melyeket maga a nép adófilléreiből emeltek, és a mely tehát magáé a népé, és a mely a nap nagy részében egészen felhasználatlan, a mi a nép vagyonának tulajdonkép nagy tékozlása. Az angol társadalom előkelő hölgy és férfitagjai nagy társadalmi actiót indítottak meg az 5. és 6. pontban általam vázolt czélok megvalósítására. Ez actió folytán létrejött a többi között egy társaság, melynek a czíme: «Childrens happy evenings association» (Boldog gyermekestéket szerző társaság), egy másik, melynek a neve: «Recreative evening schools association» (Üdülést nyujtó estiiskolák társasága) s. i. t. E társaságok felhasználják nemes czéljaikra az iskolaépületeket, és más nyilvános épületeket, melyek rendszerint az esti órákban üresek és felhasználatlanok, és összegyűjtik csarnokaikba a szegényebb gyermekeket, hogy ott velük mulassanak, őket énekre, szavalásra stb. tanítsák, theával ellássák, szóval nekik kellemes időtöltést szerezzenek. S mindezt, magát a felügyeletet és a velejáró tanítást és mulattatást, előkelő emberek, mindenekelőtt hölgyek maguk végzik.

Ehhez hasonló actiót óhajtottam határozati javaslatommal is megindítani, kérve következő pontjának is az elfogadását:

7. A felügyeletről gondoskodnak első sorban önszántukból erre vállalkozó gyermektelen vagy csak felnőtt gyermekekkel biró anyák, valamint felnőtt leányok a vagyonosabb osztályokból, másodsorban pedig fizetett mindkét nemből való tanár- és tanítójelöltek.

De nemcsak télen kell a gyermekekről gondoskodni, hanem a hosszú nyári napokon is, a mikor leginkább vannak magukra hagyva, a midőn még az időjárás viszontagsága sem tartja őket vissza mindenféle csintől és rossztól.

Ezért ajánlottam a szakosztály figyelmébe határozati javaslatom 8. pontját is:

8. Nyáron tartandók a főváros közvetlen közelében, szabad

ég alatt, csekély mértékű könyvtanítással, de nagyobbára slöjddel és kertészkedéssel, valamint megfelelő testedző játékkal egybekötött szünidei kurzusok, esetleg önként vállalkozó vagy fizetett tanítók és tanítójelöltek vezetése, illetőleg felügyelete mellett.

A slöjdre, melynek napról-napra több a lelkes hive és a hozzá hasonló foglalkoztatások számára általában azt hiszem, legalkalmasabb a nyári idő, mert épen ez az idő az, a mikor a gyermek szellemét pihenni engedjük, a rendszeres szellemi munka alól felmentjük. Ekkor adjunk tehát neki épen testi foglalkozást, mely mégis szellemi eredményekre vezet, ekkor foglalkoztassuk slöjddel, kertészkedéssel és földmives munkával,

Az eszmék megvalósítása czéljából ajánlottam elfogadásra a határozati javaslat következő pontjait, melyek így szólnak :

9. E téli esti, valamint a nyári szünidei foglalkoztatás szervezése czéljából szükséges mindenekelőtt egy elsősorban a főváros hölgyeiből álló egyesület alakitása, melynek a fővárosi hatóságok erkölcsi támagatása mellett könnyen sikerülhet a jelzett feladatok teljesitése.

10. Az egyesület neve legyen: «Fővárosi gyermekmulattató Egyesület».

11. Az egyesület alakitására küldjön ki a Tanügyi Kongresszus Családi Nevelésügyi Szakosztálya egy öttagú szervező bizottságot.

Megjegyezni kivántam már ott a szakosztályban, s kiemeltem itt is, hogy a megalakitandó egyesület nem akarja a már létező hasonló irányu egyesületeket ignorálni, hanem mellettük, tőlük támogatva, kell majd működnie. A «szegény» szót mellőztem az egyesület czimében. Ha csak elkerülhető, nem szeretem a jelzőt a jótékony egyesületek czimében, és különösen a jelen esetben ne tudja a gyermek, hogy mi csak szegényeket gyámolitunk, ne emlegessük szegénységét.

Az elmondottaknak csak természetes következménye, a mit a 11. pontban javasoltam és ehhez még csak azt a kérést kivántam hozzátenni, hogy az elnöknő (Katona Lajosné) sziveskedjék a szervező bizottságba öt tagot ajánlani.

Határozati javaslatomat, mint említettem, egyhangulag fogadták el. Az egyesület megalakulására azonban még nem történtek meg a kellő előkészületek. Jól tudom, hogy ily egyesület megalakítása nagy nehézségekbe ütközik. El is voltam készülve arra, hogy a megpendített eszme azonnal nem fog megvalósulni. De tudom azt is, hogy az ily eszme akárhányszor meghalhat, megint új és új életre kel. Másfelől tudom azt is, hogy ép a nők azok, kik midőn a szív kötelességeiről van szó, született úttörők, született ösvénykutatók és ösvénytalálók. E tudatban ismétlem a kongresszus elé terjesztett javaslataimat a «Nemzeti Nőnevelés» nagylelkű női olvasó közönsége előtt.

Budapest. *Dr. Waldapfel János.*

A NÉP NŐI KÉZIMUNKÁI.*

Mélyen tisztelt szakosztály! Valóban megtisztelő volt reám a mélyen tisztelt Szakosztály elnökének meghivása, melynek ime a legnagyobb készséggel engedtem, és előadom azt, a mit a magyar nép női kézimunkáiról tudok.

Azon kezdem, hogy nem érzem magam idegennek e körben. A t. szakosztály tagjai oktatással foglalkoznak, én meg tanítással, tehát pályatársak volnánk. Önök t. hölgyeim az ifjuságot nevelik és öregbitik müvelődésében, én pedig felnőtteket, a népet oktatom, mint dolgozzék, mi az a mivel a közönségnél keresetre tehet szert. Önök alapjától építenek, én megkezdett és talált alapokon fejlesztek. Azt hiszem valamennyien a hivatásos kötelesség határain tulmenő buzgósággal és ügyszeretettel bajlódunk.

Az intézet, melynek igazgatásában szerencsés vagyok résztvenni kezeli a háziipar központját, a bazárt. Ebben a bazárban igyekszünk tért nyitani a legszerényebb házi iparkodásnak is. Mi teszszük fel a kérdést a nagy vásárló közönségnek tetszik, vagy nem tetszik — s ha nem — miért nem? Mi tájékoztatjuk aztán az ország hozzánk forduló tájékait jó irányban haladnak-e a házi szükséget meghaladó munkálkodásukban — van-e kilátásuk arra, hogy munkájuk el is kél. Ebben az értelemben vagyok én t. hölgyeim a nép oktatója és ebbeli minőségemben voltam bátor magamat a hivatásos tanitók közé sorozni.

Annyi sok analogia között, melyet felhozhatnék e nemben csak még egyet óhajtok kiemelni. Nemde t. hölgyeim, Önök fáradozásaik rózsáit tövisek között találják, nálam a balsiker egész se-

* A. M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában január hóban tartott előadás.

rege kiséri a ritka sikert. A közöny, a tunyaság, nemzeti gyülölködés, lenézés és gőg, álszemérem és tudatlanság a mi oktatási és fejlesztési actiónknak ellenfelei. Hány kezdemény fagy el már az első hideg hatása alatt, csak kevés éri meg a fejlődés első időszakát s ritkán örülhetünk — hosszu évek után a való sikernek.

És ennyi balsiker között s annyi ellenféllel folytatott küzdelemben mégis kitartók vagyunk. E kitartás titka a népies foglalkozások érdekességében, változatosságában, a munkások naivitásában és hálájában, s végül részben abban az elismerésben van, a melylyel a társadalom a népjólét érdekében folytatott munkát fizeti.

Engem is ezek a momentumok ösztönöznek folytonosan vizsgálódásra és munkásságra és azt tapasztalom, hogy figyelmem nemcsak nem lankad, de folyton élesedik, mialatt a háziipart tanulmányozom. Egyszer a munka félszeg eszközei, máskor meg épp a szerszámok szerkesztésében megnyilatkozó találékonyság, egyik helyen az alkalmazott szinek egyhanguságában mutatkozó egyszerüség, másutt fordítva a szinvegyíték tarka-barkasága, egyik munkánál a tördelt keresztöltések katonás, mértani formákat kereső sorakozása, a másik munkánál az eredeti és «sinkakörtefásnak», «egész lakatosnak», szárnyaskásnak nevezett idomok, az egyik esetben a helyet, időt és tulajdont rögzítő felirások, a másik esetben a természet és a munkás környezetéből vett modellek, a tulipán, a szegfü, a liliom és rózsa, a kakas, szarvas, a kutya és pille érdekesek és ösztönzök, egy szóval ez a mi a maga egyszerüségében is változatos és változatosságában is egyszerü, naiv-szóval mindmegannyi detail, mely leköti a figyelmet, megállítja pillanatra a gondolkodó észt, hat a képzelemre, élvezetet nyujt és oktat.

És most rá térek a munkára, illetve a kézimunkákra és előre is elnézést kérek, ha ennyi hivatott szakértő előtt oly dolgokban kontárkodom, a mihez t. hölgyeim Önök jobban értenek és én csak a közmondásos Katuska vagyok. Be fogom mutatni a t. Szakosztálynak a hetényi varrottast, a felvidéki himzéseket, a kalotaszegi munkát, a szőtteseket, a hajdunánási szalmafonást, az uj futtaki zsinegbog munkákat, a bártfai bábu öltöztetést és a nagy-

bányai sásszövést és bogozást, a késmárki csipkekészítést és az úrvölgyi csipkeverést.

Hetény, Komárommegyében van. Magyarajku lakossága emberemlékezet óta üzi a varrottas készítését. Ez a varrottas, megitélésem szerint a legnehezebb, fárasztóbb és szaporátlanabb női kézimunka a melyet ismerek. Fiatal leányok és menyecskék üzik. Váll-, fej- és kézikendőcskéket készítenek saját czéljaikra. Nincs az a leány, a ki vőlegényének kézi keszkenőt ne varrna. Ezen persze egész tavaszon, vagy őszön is eldolgozik, mert ritka pontossággal alkalmazkodik a méretekhez és a szálakat örökké olvassa. 1891 óta a nép keresetet is űz a munkával. Erre az évre esik ugyanis a komárommegyei kiállítás, a melyen a hetényi varrottas széles körökben keltett érdeklődést. Ez időtől fogva mind többen rendelik a munkát és most már egész kelengyék, asztalterítékek, butortakarók, asztalfutók, toilett kendőcskék készülnek e munkával. Ezért a haladásért Szelle Margit hetényi postakezelőnőt illeti meg az elismerés adója, ő állította volt ki Komáromban a hetényi szobát és az első gyüjteményt. Ez után történtek az első megrendelések.

A hetényiek batiston, vásznon, damaston és tüllön dolgoznak. A batiston és vásznon végzett munka kizárólag «a jour» varrás, szálhuzással, a tüllön végzett pedig kivarrás vagy tamburirozás. Felségesek esipkeverés utánzataik batiston. Mintáikat és készítményeikből 6 drb kész munkát be is mutatok.

Felvidéki hímzés alatt a Nyitrában, Pozsonymegyében és Trencsénben divó úgynevezett tóthimzéseket értem. Itt eredetileg ingvállaikat, főkötőiket és pártáikat, köténeyeiket varrták ki az asszonyok előbb berlinivel, majd pamuttal és selyemmel. A berlinivel és pamuttal való hímzés gépszövésü pamutvászonra. Az asszonyok szabad fantáziája rakta be ezen alapokra a természettől ellesett motivumokat: a kertben nyiló rózsát, csipkés leveleivel, a háromszélü szekfüt, a több szirmu tulipánt és liliomot, a sokszögü szalmavirágot. De mert az ingvállat csak legfeljebb a művész avagy műkedvelő használhatja, s mert a motivumok eredetisége, a szinek rikitó volta tetszettek: a közönség kivánsága használati czikkekre vitte át a motivumok alkalmazását, s ezzel került a himzés

a keresetre üzött háziiparok sorába. A fejlődés ebben a stádiumában van az ipar főleg Nyitrában, a pöstyéni és vágujhelyi járásban azokban a községekben, a melyek központja Krakován és Verbó. E két helyen a szóban levő himzésekben meghaladja az évi forgalom a 20—25,000 forintot. Érdemes a megemlítésre, hogy a háziiparos (s itt feljegyzem, miszerint e vidéken a férfiak is himeznek) kizárólag munkája után kapja a dijat, mert a készen megrajzolt vásznat, pamutot a vállalkozótól kapja. A vállalkozók részben a kis boltosokból, részben a nép sorából kivált házalókból állanak. Ily vállalkozó fix napszám mellett rajzolónőt (ez is egy-egy parasztnő) alkalmaz, végszámra veszi a pamutvásznat és nagyobb mennyiségben a pamutot. Érdekes látni, azt az ügyességet, melylyel az ily rajzolónő minden minta nélkül puha irónnal kezében a rajzolást végezi. A gondolat is alig követheti elég gyorsan a kezet, s a formák a mellett kerekdedek, az ismétlődő minták teljesen hasonlók és egybevágók, akár az előnyomatásé. A vászon olcsósága (méterenként 11—12 kr), a pamutnak közvetlen forrásból való beszerzése s végül, az igen olcsó munkadij magyarázzák ezen munkák feltünő olcsóságát.

A fejlődés ezen stádiumában találta a himzőipart a pozsonyi «Izabella»-egylet Lopassón, Zavaron és Czifferen, midőn fejlesztési munkáját megkezdte. Ez az egylet hódítja meg a tóthimzéseknek a magas köröket, ez küszöböli ki a használatból a selyem javára a pamutot, visz müizlést, s a mellett gyakorlati alkalmazást a kézimunkákba. Láttuk az ezredéves kiállításon, hogy az egylet finom izlésü kötényeket, női zubbonyokat, gyermekruhácskákat, női pártákat, asztalkészleteket és misemondó ruhákat egyaránt készittet.

Sokak előtt jól ismert részleteket fogok elmondani, midőn a következőkben a kalotaszegi varrottasról értekezem.

Kalotaszeg, az a vidék az, melyet a Kalota vize szel át, huszhuszonöt faluból áll, Kolozsmegyében fekszik. Székhelye Bánffy-Hunyad. Ki ne hallott volna róla, ki ne ismerné a helyet, a hol a tiz éves leánykától kezdve a hetvenéves pápaszemes anyókáig töri magát minden nő, hogy keressen a varrottassal, hogy még a mezei munka közben is varrjon és enyhitsen tüvel a nyomoruságán.

A kalotaszegi varrottas régi alapokon nyugszik. Gyarmathy Zzigáné úrnő azt állítja, hogy az úri házakból származott le a nép közé. Szerinte több mintáról be lehet bizonyítani, hogy sokkal előbb megvolt finom fátyolszerű alapon, mint a vásznon. A legtöbb minta Lórántffy Zsuzsánnától ered, neki volt legtöbb nemes leánya a kikkel varratott. Az idők folyamán a nép izlése rá ütötte bélyegét a régi mintákra és egy-egy sajátos ág, vagy rózsa átkerült a nép által használt hímes sulyokról vagy faragásos utczaajtó félről a varrottasra.

A legszebb mintái a varrottasnak az ég vörös «bogláros», a halványkék «körtvés», a fehérrel varrt «tányéros», a «patkós», a «tarajos», fenyőágas», hintókerekes, a «kis almás» és az «irás utáni.» Minden mintának meg van a maga neve. A tányéros onnan vette nevét, hogy ez a minta úgy néz ki, mintha egy-egy fehérvirág szirmokkal tetézett tányér lenne végig kirakva a vásznon. Az «irás utáni» pedig onnét, hogy koromlébe mártott ludtollal irják a kelmére.

Ki ne ismerné a háborut, mely az igazi és nem igazi varrottas között évek óta folyik. Az igazit fodorvásznon, ősi minták utánzásával, a régi bevett módon varrják, ez tehát az eredeti, az értékesebb ; a másikat importált szövetre, könyedén a szemnek tetszetősebb szinvegyítékkel, gyakran selyemszállal készitik, ez tehát a modern, az olcsóbb előállitásu. Amaz felhatott és nevet szerzett magának még a herczegi kastélyokban és a királyi házban is, emez bejárja mint exportáru a nyugat piaczait. Hivei vannak az egyiknek úgy, mint a másiknak, a közönség megoszlik akár a politikában conservativ és liberalis elvek szerint.

Az igazinak nevezett varrottasnak jelentősége és szépsége a fodorvászonban van. A fodorvászonnak a titka a fonásában van. Csak a tulságosan megseritett fonálból van a jó fodorvászon — mondja Gyarmathyné. — Minél apróbb és egyenlőbb a vászon felületén szétfutó hullámzás, annál szebb a vászon. A szép vászonnak olyan a fodra, mint a bors, olyan erős az, mint a talp és olyan sárga mint a viasz! A vászon csak akkor lesz fodros, ha beverik. Erre a czélra belemártják langyos vizbe, elviszik a patakra, s ott

addig verik egy darab deszkához, vagy mosópadhoz, míg a vászon egészen összefut. Ekkor jól kisulykolják, szépen kihuzogatják, s miközben újra rá-rá ütnek egyet a sulyokkal. Mind ez persze akkor történik, midőn a vászon már ki van varrva.

Van néhány érdekes vonás, mely a varrottas technikáját jellemzi. Az egyik az idomokban van. A kivarrt idomok jobbadán szegletesek; négyszögüek, hatszögek, élére állított koczkák, csillagok stb. A régi párnacsup és asztalterítő himzéseknél és a fátyoloknál ez alól jelentős kivételt találunk. A párnacsupok stb. himzéseinek idomai mindig gömbölyüek: gömbölyüre csipkézett levelek kilenczszirmu rózsák, négyszirmu cseresznye virágok, ötszegü szegfük, duplaláncz szemek. Ezek a varrottasok úgy néznek ki, mint a géppel tamburirozott munkák.

A másik vonása az, hogy gyakran combináltatik csipkézett «a jour» himzéssel.

A harmadik az, hogy a nagyobb darabok jobbadán szélben készülnek. Az egész darabot csipkék, horgolások, apróbb, mindig páros számu mezőkre osztják. Az egyes mezőkben a minták ismétlődnek.

Erdélyben még más varrottast is találunk — a szászokét. A szászok varrottasai abban különböznek a magyartól, hogy kizárólag keresztöltéssel készülnek, idomai változatosabbak, hogy továbbá egész verseket, évszámot, a készítő, a tulajdonos nevét olvashatjuk rajtuk. Egyik ily asztalterítőn például ezt a verset olvassuk:

Die Arbeit ist von Gott bestimmt,
Die Schwermuth sie vom Herzen nimmt
Drum hab' ich dieses Tuch gemacht,
Mir lieber, als der Seide Pracht.

A szászoknál különben igen nagy sulyt fektetnek a sok fehérneműre. Nagy szégyennek tartják ugyanis, ha valamely háznál oly kevés a fehérnemü, hogy négyszernél is többször kell évente nagymosást rendezni. A varrottas tehát nagy menyiségben készül. A nép egyébiránt nem szivesen válik meg a saját szükségletére készült czikkektől. A régi darabokat az amateurök még is nagyon szivesen veszik és jól is fizetik. A kereskedelemben most tétetnek az első kisérletek a szász varrottassal készült használati czikkek-

kel, s nincs kétség abban, hogy a nép munkásságán a siker mulni nem fog, mert a szász közmondás azt tartja:

«Fleiss bringt Brot
Faulheit Not
Fleissig und geschickte Hand
Erwirbt sich Brot in jedem Land!»

A szőttes készítés egyik leghatalmasabb forrása a pórnők keresetének.

A szőttes kender, gyapju vagy pamutfonállal, szövőszéken, tarka mintákban készülő szövet. Ismerek székely-, csángó-, tót-, román- és szerb-szőttest.

A székelyszőttes, a miből a székely asszonyok felső ruhája készül kékpiros, vagy fekete-piros sávu szövet pamutfonálból, régebben festett kenderfonálból. A székelyszőttes gyári előállításban könnyü pamutvászon, kék, piros, feketepiros mintákkal.

A tótszőttes, melynek hazája Békésmegye, könnyed pamutfonálból, mintás sávokkal készül, a sávok között kisebb-nagyobb közökkel.

A szerbvászon gázszerű szövet gyapjufonálból, selyem és aranyszál sávokkal. Rendkívül tetszetős és elég tartós.

A csángószőttes a leggazdagabb a mintában. Leginkább fehér alapon, kék vagy piros szinben tartott idomokkal.

Valamennyi szőttest télvíz idején, ha a mezei munka megszünik, többé-kevésbbé tökéletes szövőszéken szövik. Mire a tél beköszönt, jobbára felgyülik itt-is ott-is a megrendelés, melyet sietnek nagy szorgalommal teljesíteni az asszonyok. A legnagyobb talán az ügyekezet a csángó asszonyoknál, s valóban megkapó naivitásánál fogva a jelenet, mikor egypár szomszédasszony összeáll, hogy valami új mintának utánzását megbeszélje és kieszelje, hogy tulajdonkép hogy is készült az.

A szalmafonás Hajdunánáson és a Hajduvárosokban, a hol ez eddig az országban aránylag a legnagyobb terjedelemben üzetett, az utolsó öt évben hanyatlásnak indult. A nép előnyösebbnek látja tisztán a kalapkészítésre jobban mondva a varrásra szorítkozni és a kész fonatokat Olaszországból és Svájczból beszerezni.

A kész fonatok ugyanis olcsóbbak és kitünő fehéritésüknél fogva tetszetősebbek. A technika a mondottaknál fogva rendkivül egyszerű. A varrás pár év előtt még kézzel eszközöltetett, most ellenben a varrógép használata terjed, s egymagában Hajdu-Nánáson 380 varrógép van a köznép kezén. A finomabb fonások és diszitések elsajátitása iránt a kormány kezdeményezése folytán ujabban szép sikert mutató actió van folyamatban. Főképpen a disztárgyak, nevezetesen kosárkák, dobozok, kulacsborítékok stb. készülnek ezen tökéletesebb és izléses technikát mutató fonásokkal.

A gyékényfonás és szövés technikájának fejlesztése körül főképpen a nagybányai nőegylet buzgólkodik. A nőegylet munkásházat tart fenn, melyben 30—40 szegénysorsu leány kap állandóan munkát.

Specialis foglalkoztatása a női munkaerőnek a *bábuöltöztetés*. Nálunk csak Bártfán ismeretetes, Ausztriában és Németországban több helyütt és régen szerepel ez a háziipar a gyártás szolgálatában. A kezelés a következő. A gyárban elkészitik a bábu vázát, legtöbbnyire az arcz, kerek és massiv alkatrészek festését is, kiszabják a ruhának valót, s aztán az egy vagy több tuczatra valót a vázzal együtt kiadják a háziiparosnak felöltöztetés végett. A bártfai játék gyanánt ismeretes drótostót baba felöltöztetéséhez például alakonként 20 drb, a magyar menyecske figurához 12—14 drb öltönydarab, egy katonaalakhoz 11 drbot ad a gyáros. A munkadíjat a háziiparos tuczatonként kapja és a tapasztalás szerint a gyakorlat igen nagy ügyességre képesit. Egy-egy szegény asszony, kit kis családja az otthon is végezhető munka vállalására kényszerit, napi teendőinek elvégzése mellett, persze az esti óráknak igénybevételével megkeres naponta 40—50 krt.

A zsinegbog munka specialis ujfuttaki ipar. Apostola Thiél Nándor, aki a munkához a háziiparosnak zsineget ad és darabszám fizet. A bogmunka formán készül, mint a csipkét verik. Ahány szál van a bogmenetben, annyi a verőfa. A munka a forma körül folytattatik. A durvább zsineggel házon kívül, a finomabbal a gyárban, szintén kézimunkások dolgoznak.

Budapest. Dr. *Kovács Gyula.*

ISKOLASZERVEZETÜNK REFORMJA.*

Iskolaszervezetünk reformjának kérdése jelentőségre nézve a divatos és így ma előszeretettel tárgyalt úgy nevezett «nőkérdések» kétes értékü színvonalán messze felül emelkedik ugyan, a nőkérdésekkel azonban mégis annyiban összefüggésben van, a mennyiben az iskolaszervezet helyes megoldása, a nőkérdés megoldhatásának előfeltételét és így az összes nőkérdések kiindulási pontját s egyedül biztos alapját képezi.

A nevelés és oktatás kérdéseivel sokáig csak egyesek, vagy legfeljebb osztályok foglalkoztak; az emberi művelődés haladásával azonban mind szélesebb és szélesebb körben váltak érdeklődés tárgyává. A míg a nevelés és oktatásügy a tanító-kasztoknak volt úgyszólván kiszolgáltatva, addig sürün termettek e téren is a tekintélyen alapuló dogmák. A közérdeklődés emelkedése tudvalevőleg nagy mértékben árt a dogmák tekintélyének: így kerültek le egymás után «a módszer mindenható», a «tanító az iskola» s hasonló, sokáig vakon követett dogmák a csalhatatlanság oltáráról. Ma már nem esküszünk dogmákra, mert jól tudjuk, hogy a nevelésnek és oktatásnak *számos* tényezője van, a mely tényezők *együttvéve* alkotják a nevelő egyedül biztos fegyverzetét; mennél helyesebb mérlegeléssel jelöljük ki az egyes tényezők helyét ebben a fegyverzetben, mennél tökéletesebb a tényezők harmoniája, annál nagyobb siker reményével foghatunk a nevelés és oktatás magasztos, de nehéz munkájához. Nem szándékozom a nevelés- és oktatás egyes tényezőit felsorolni, őket mérlegelni, egyiket a másik elé, vagy

* A M. D. E. győri körének felolvasó ülésén, január hóban tartott előadás.

fölé helyezni: annyit azonban állítok, hogy a kultura emelkedésével és az életviszonyok bonyolódásával mind előkelőbb helyet foglalt el a tényezők harmoniájában az iskola és az *iskolai szervezet*. Az utóbbi a nevelésügy kezdő fokán nagyon egyszerű volt, a míg végül a mai modern viszonyok a szervezetnek oly komplikált gépezetét hozták létre, a melyben nemcsak a szülőnek, hanem a szakembernek is elég nagy feladat eligazodni. A mily mértékben komplikálódott ez a szervezet, oly mértékben vált érezhetővé reformjának szükségessége; ma már úgy nálunk, mint a nyugoti kulturnépeknél általános a szervezet reformjára irányuló komoly és illetékes helyeken is meg-, megnyilatkozó törekvés.

Az iskolai szervezet fejlődésének és alakulásának bármelyik stádiumában feltalálhatjuk azt az *eszmét*, a mely a szervezet fejlődését és alakulását irányította, arra a maga jellemző bélyegét rányomta. Élesen látó fők, a kik a nemzetek művelődésének fejlődését vizsgálták, úgy találják, hogy természetes fejlődés esetén az iskolai szervezetet irányító eszme az az egyetemesen uralkodó eszme volt, a melyért a nemzet rajongott, esetleg küzdött; a melynek hatása alatt magasztos tetteket vitt véghez, vagy óriási bűnöket követett el. Az ily uralkodó eszmék csinálták minden időben a történelmet, ezen eszméknek szolgálatába szegődött az iskola, tehát az iskolai szervezet is.

Valóban! az iskola sohasem a történelem előtt, hanem mindig utána járt; történelmi tényezővé azonban az által emelkedett, hogy az uralkodó eszméket elterjesztette és a talajt ujabb eszmék befogadására elkészítette. Ismert tényt konstatálok, a midőn azt állítom, hogy ilyen formán az iskola a nemzetek létérti küzdelmének sokszor tényezőjévé vált. Az eszmék által létrehozott események a láncz szemeihez hasonlóan egymásba kapcsolódnak, a történelem lezajlik; azonban az eszmék állandó eredménye, a népek kivivott jogaiban, a nemzetek alkotmányában fönmarad. Ma, a mikor az iskolaszervezet kérdése napirenden van, a mikor a vezérlő eszme híján való tapogatódzások és tévedések mindennapiak, szeretném hangosan odakiáltani mindazoknak, a kiknek a szervezet megalkotásához bármiféle közük van: a szervezet megalkotá-

sához nélkülözhetetlenül szükséges vezérlő eszmét ne külsőségekben, ne egyéni érdekekben, hanem magasabb helyen, a *nemzeti történelemben* keressék, és ha ott keresik, akkor a nemzet *alkotmányában* meg is fogják azt találni. Így van ez minden történelmileg fejlett nemzetnél, így kell ennek lennie, ha csak a történelemtől elmaradni nem akarunk, nálunk is. Helyesen megalkotandó iskolaszervezetünk első föltételéül tehát azt köthetjük ki, hogy az *összhangban legyen alkotmányunkkal.*

A helyes oktatásügyi szervezetnek azonban ez csak az egyik és nem is magában a szervezetben, hanem a nemzet jellemében rejlő kriteriuma. Az iskolai szervezet, a nemzet alkotmányával való harmoniája daczára, csak úgy válhatik a nevelési és oktatási tényezők hasznos és előkelő tagjává, ha *egységes czél szolgálatába* van odaállítva és *egységes szervezettel* van megalkotva. Alig van kényesebb feladat tág körű fogalmak definálásánál, széles körű intézmények czéljának meghatározásánál. Messze is jutnék feladatomtól, ha ily irányú meghatározások útvesztőibe tévedném; annyit azonban czélomhoz mérten megemlítek, hogy az iskola fogalmának lényeges tartalma gyanánt a *tudást* és ez intézmény fontos feladata gyanánt ennek *átadását* tartom. A tudás tárgyai, bármily különbözőknek és eltérőknek látszassanak azok, lényegileg egy összefüggő lánczolatot, egy egységes törzset alkotnak, a melynek alapjától, a teljesen abstrakt mathematikától kiindulva, a kozmografián, fizikán és a konkrét viszonyokkal mind összefüggőbb kémián, geologián és fiziologián át jutunk el a rendszer tetőfokához, az *emberhez*, a mint nyelvében és összes szellemi működésében megnyilatkozik és megnyilatkozott. A tudás teste ezen tengelyének, vázának, a mint Bokor József dr. mondja, egyetlen egy iskolából sem szabad hiányoznia; ha tehát az iskolai szervezés alapjául az iskola nyújtotta tudást fogadnók el, a mint lehetetlen is ezen tenyezőt figyelmen kívül hagynunk, akkor az *iskolai szervezetnek egységesnek*, az iskolának úgyszólván *egynek* kellene lennie.

Az iskola fogalmában és feladatában előkelő helyet foglal el a *nevelés* is, a melynek végczélja gyanánt az «*erkölcsi jellemet*»

szokták kitűzni. Mi, a kik az általános emberi feladatok mellett a különös feladatokról és ezek között első helyen a haza iránti kötelességeinkről sem feledkezünk meg, az iskola imént említett feladatát a «*hazafias*» jelzővel bővítjük ki. Az iskola feladatának ilyetén bővítése alapján a szervezet miként jére felállított tételünk kétségtelenül szintén bővítendő, úgy, hogy az iskolaszervezésnek az iskola belső tartalma alapján felállított vezéreszméjéül azt a tételt fogadhatjuk el: *legyen az iskolának a nemzeti nevelés szolgálatában álló egységes szervezete.*

Az előző két pontban elmondottakkal egyrészt az volt a szándékom, hogy fáklyát gyújtsak, a melynek világosságánál iskolai szervezetünk fölött szemlét tartsunk, másrészt szempontokat akartam kijelölni, hogy azokra kelyezkedve állapíthassuk meg a jövő iskolaszervezési teendőit, feladatait.

Nemzetünk történelme az uralkodó eszmékért való küzdelmeknek rendszerint csak végső hullámcsapásait tünteti fel; nem csoda, hiszen a magyar nemzet ezeréves multjának legnagyobb része az eszméket termelő és azokat diadalra juttató nyugoti népek védelmében telt el. Utolsó nagy történelmi átalakulásunk 48-ban, illetőleg ennek jogi folytatásaként tekintendő 67-ben zajlott le. Nemzetünk önként feladta ezeréves rendi alkotmányát és államéletét a «szabadság», «egyenlőség» és «testvériség» diadalmas eszméi alapján, tehát *demokratikus* elvek alapján rendezte be. Iskolaügyünk csak azután nyert szervezetet, miután a demokratia alkotmányunkban diadalt ült: ez a szervezet mégis a régi *rendi alapon* épült fel. Vagy talán nem rendi alkotmányunkra emlékeztető iskolaszervezet az, a melyben külön iskolája van a nép szegényebb és gazdagabb rétegének, a polgároknak és az uraknak? Vagy talán nem társadalmi osztályok érdekeit szolgálják a népiskola felső két évfolyama, a felső népiskola, a polgári iskola, a felsőbb leányiskola, a reáliskola vagy a gymnasium? Iskolai szervezetünknek kétségtelenül az a legnagyobb hibája, hogy *nem tartott lépést történelmi fejlődésünkkel*, hogy *nincs harmoniában alkotmányunkkal.* A mennyiben a jövő alakulásaira a felszínen lévő törekvésekből következtetést szabad vonnunk, ki merem mon-

dani, hogy ezt a harmoniát a közeli jövő sem fogja megteremteni. Állami életünkben azonban a demokratia mellett a *liberalis* eszmék is diadalt ültek; az igazi liberalismusnak sarktétele az embereknek nemi különbségre való tekintet nélküli egyenlősége; az ily értelemben vett liberalismus, ha hagyott is nyomot iskolai szervezetünkben, a teljes megvalósulástól még nagyon távol áll. A nyomot kulturánk jelenlegi agilis vezérének, Wlassics Gyula drnak működése hagyta rajta, jogosan lehet tehát reménylenünk, hogy ministerünk megkezdett útján tovább fog haladni s a liberalismust közoktatásunk egész szervezetébe be fogja vinni.

Másodszor vizsgáljuk meg a meggyújtott fáklya világánál iskolaügyi szervezetünket a «*nemzeti*» és az «*egység*» kriteriumainak itélőszéke előtt. Az imént konstatáltuk, hogy a tudás tengelye egy; egységes minden magyar polgárra nézve a nevelés czélja is: iskola individualitásaink mégis a legnagyobb tarkaságot, ezeknek kapcsolata, mégis a legfölöslegesebb komplikácziókat tünteti fel. Hogy példát mondjak, a befejezett népiskola fölé van épitve a felső népiskola, a csonka népiskolához kapcsolódik a párhuzamos iskolafajoknak egész kis tömege: a polgári iskola, a felsőbb leányiskola, a reáliskola és a gymnasium. Minő eredményt érhet el a népiskola a tudás átadása és a nevelés czéljainak megvalósítása körül, ha idő előtt ragadják ki kezéből ép azt az anyagot, a mely őt munkájában nemcsak nem hátráltatta, sőt ellenkezőleg: elősegítette? Milyen értéke lehet az utóbb említett iskolák munkájának, a mikor befejezetlen alapra, homokra kénytelenek épiteni? Ha telnék az időmből, statisztikai adatokkal igazolhatnám, hogy az «egység» eszméjétől távol álló iskolai szervezetünk, csak kétes értékű eredményeket tudott a nemzeti nevelés terén elérni. Nem sokkal kedvezőbben áll iskolai szervezetünk a «nemzeti» szempont szemüvegén átvizsgálva, bár tagadhatlan, hogy az ez irányban való haladás utáni vágy szinte közvéleményszerűleg nyilatkozott már meg. Sebestyén Gyula, az ő ragyogó nyelvén a II. Egyetemes Tanügyi Kongressuson zajos helyesléstől kisérve ezeket mondotta «Nincs boldogulásunk másban, mint az egységes *nemzeti* iskolában»; mert «a míg másutt a nemzeti eszme általános, nagy idea-

lis czélok felé tör, addig nálunk egyenesen életkérdés az, hogy a nemzeti eszmét nemcsak az általános ideális czélokra, hanem a hazai különös történelmi tényezőkre és fejleményekre való tekintettel is ápoljuk, erősítsük és mindenek fölé helyezzük.» Az egységes nemzeti iskola megalkotása azonban szintén csak a jövő feladata, s ha az előjelek nem csalnak, a legközelebbi jövő ily irányú várakozásunknak meg is fog felelni.

Iskolai szervezetünk imént rajzolt kritikai vázlata nem lenne teljes, ha röviden meg nem emlékezném azon törekvésekről, a melyek a szervezetet reformálni igyekeztek. A számos reformtörekvések közül csak egynéhányat, nevezetesen azokat hozom fel, a melyek csakugyan oktatásügyünknek szervezetét érintették és a melyek még ma is az aktualitás jellegével birnak. A legelső helyen álljon az a törekvés, a mit «*egységes középiskola*» czímmel ismer a tanügyi világ. Ez a törekvés az egység elvét mai iskolai intézményeink középső tagozatában akarta érvényesíteni, azonban nem érvényesíthette, sőt ma szellemes miniszterünk kezében, ez elv *egységes minősítés* keveset mondó, s mégis hangzatos czéljává zsugorodott össze. Megvalósulása csak egy lépéssel vitte volna iskolai szervezetünket az egység idealis állapota felé. Második helyen álljon az a törekvés, a mit «*a polgári iskola reformja*» kifejezésével jellemezhetek legrövidebben. Ezen törekvés czélja ma sem forrott ki tökéletesen, bár két irányzat a reformtervek tömegéből határozottan kiválik; az egyik az, a mely az egység elvének az iskolai szervezet középső tagozatának egész vonalán akar érvényt szerezni és a polgáriskolát a megalkotandó egységes középiskolába akarja beolvasztani, a másik a polgári iskolát a középiskolával párhuzamos hét osztályu «*gyakorlati*» középiskolává akarja kifejleszteni. Ez utóbbi irányzat a szervezés elvi alapjait szemlátomást egyéni, vagy osztályérdekeknek rendeli alá; félő, hogy a reformküzdelemből ép ez fog győzelmesen kikerülni. Harmadik helyen említem fel azt a törekvést, a mely az iskolai szervezet középső tagjának alsó határát a különben is megcsonkitott alaptagozat rovására még egy évfolyammal lejebb akarja tolni és ezzel ellentétes irányú azon törekvést, a mely az általános népiskolai tankötelezettség

eszméjét akarja diadalra juttatni. Végül negyedik és utolsó helyen álljon Önöket kétségtelenül legjobban érdeklő, immár a megvalósulás küszöbén álló, azon törekvés, a mely a liberális áramlatok hatalmas nyomása alatt a nőoktatást az egész iskolai szervezetben a férfiak oktatásával egyenlősíteni akarja, a melynek nyomában a nők teljes kulturális emancipációja járna. Kell-e mondanom, hogy ez a törekvés, a mely történelmi fejlődésünkben gyökerezik, a mely egyoldalú iskolaszervezetünket kiegészíti, a mely bennünket a kulturnépek egy elmaradhatatlan jellegével ruház fel: a legközelebbi jövőben csakis győzelemmel végződhetik. Garanciát nyújt nekünk erre nézve az eszme belső tartalma mellett képviselőjének előkelő személye Wlassics Gyula dr., a ki nőnevelésünk eddigi reformjával is elévülhetetlen érdemeket szerzett és kiváló helyet biztosított magának nemzeti kulturánk történetében.

Győr. *Mohar József.*

(Folytatjuk).

NORVÉGIA! A NORVÉG NŐ.*

Önkénytelenül felkiáltóval állítottam ide Norvégiát. Maradjon meg tehát felkiáltónak a szelid, tüneményszerűen szép ország, jámbor, eszes és oroszlánszivű embereivel, úgy a hogy lelkemben él; mert igaz, hogy szivemből mindig újra feltör valami visszaszólító hang, ha ama virányos, üde, *más* helyekre gondolok és mindig vissza is fogok vágyódni fel éjszakra, a hol köröskörül minden derü, fény és világosság, a hol tán igazán közelebb vagyunk az égiekhez. Ha Flammarionnak igaza van csillagászati kéjelgéseiben, hogy már a földi létben az égben lebegünk, — és hogy fizikailag igaza van, rég tudjuk, — akkor ott eme égi polgárságunk öntudata élénkebbé válik. Mint a ki a Fontana Treviből ivott, visszakivánkozik Rómába, úgy az utas, ki egyszer meglátta a fjordot, a jegesmezőt, és a rettenetes fjeldet, újra meg újra szeretné bejárni az ősrégi Norgét. Ismerek egy magyar tanárt, ki hét egymásután következő évben járta be.

Nem dicsekedhetem vele, hogy tanulmányútra vagy pædagogiai szemlére indultam volna. Mikor Christiániában, Bennettnél útijegyemet megválthattam, igazán boldognak éreztem magamat, de semmi czélom nem volt. Hosszas megfontolás kellett hozzá, hogy elhatározzuk magunkat. Kis társaságunk összesen két tanitónőből és két tanulóból állott. Midőn végre mint főpénztáros letehettem szép aranymárkáimat Bennett asztalára, megkönnyebbültem, épen ezer forinttal. Ezzel egyszersmind bezárván ékesen szóló magyar szónoklatomat, mit megindító, serkentő buzditással tar-

* A. M. D. E. budapesti tanitónői szakosztályában január hóban tartott előadás.

tottam hazám fiának. Bennett tiszteletteljesen hallgatta és szerencsére nem értette.

Így indultunk telve örömmel, kíváncsisággal és megbocsátható indolenciával. Úgy tartottuk, hogy fáradt lelkünket, elernyedt szellemünket szabadon bocsássuk a norvég fény árába, nem tanítunk, sem tanulunk. Nem lesz más kötelezettségünk mint befogadni a remek látványt. Így tettünk és láttunk sokat és láttunk szépet, nem sejtvén, hogy beszámolásra is kerülhet a dolgunk és hogy most szabadkoznom kell alaposságom, tudományosságom hiánya miatt. Mégis azt tartom, az utazással úgy vagyunk mint a nyelvtanulással, előbb gyakorlatilag, aztán elméletileg, először nézni, másodszor kutatni. Ha újból Norvégiába indulnék, alaposabb ismereteket szerezhetnék. Megesett, hogy nem tudtam pontosan valamely helység nevét, vagy égi irányát, ha a térképbe pillantottam, minden perczet sajnáltam, mit lehajtott fővel mulasztottam. Jegyzésre, írásra is kevés idő maradt, mert az út fárasztó és úgyszólván megszakítás nélkül folyik, különösen a vizi út. Azonfelül ez évben épen előttünk vonult végig a három testvérországon a magyar ujságirók özöne, tudtuk, hogy ők ellátják majd a hazát tudósítással.

Éjjel nappal átengedtük magunkat a szemlélésnek. Pihenés nincsen ; a legvastagabb kék posztó függönyön keresztül szűrődik az éjjeli világosság. Minden órában új, ismeretlen csodadolog, idegenszerű tünemény előtt vonulunk el. Szinte mohó önzés szállja meg az utast, kivált annak a tudatában, hogy életében csak egyszer jut olyan országba, melynek látása után régen epekedett, mit elérhetlennek vélt. Ilyenkor nincsen gondja rá, hogy a magyar-norvég literaturát gazdagítsa.

Negyvenkét nap. Tartalmas, de rövid. Németországon keresztül szárnyalva, Boroszlón, Berlinen. Első pihenés után Rostock, Warnemünde. Az első átkelés a mérges keleti tengeren, mely oly barátságtalanul fogadott, hogy a vizi útra való bátorságunk majd elakadt, ingadozó egyensúlylyal dán partraérkezés egy derék dán kapitány segítségével halványan, bágyadtan. Kjöbenhavn, Kopenhága és környéke, a svéd vasut és Götheborg, Trollhättan, Christi-

ania. A norvég menet után Stockholm a kiállitás, a Málartó környéke és egy darab Svédország. Mindenütt sokat bajlódva a nyelvvel. Dániában még a némettel, Norvégiában az angollal boldogulunk, de Svédhonban hiába számítottunk a francziára. A svéd a leghatalmasabb lévén köztük, legkevesebbet érti az idegen nyelvet, erős nemzeti önérzetében. Itt kézzel, szemmel, gesztussal beszéltünk.

Hivatott emberek köteteket irtak róla szeretettel, csodálattal, ép oly terjedelmesen, mint behatóan. Az angol Forbes, a német Busch, újabban Passarge, mindannyian elragadtatással, legfőbb bámulattal irják meg róla nagybecsű munkáikat.

Mind a három országban kisért a mély sajnálkozás, hogy nem tud egyet érteni, egygyé olvadni, a mit a természet annyira egyességre teremtett. Dánia elszakadt Norvégiától, Norvégia svéd szomszédjától óhajtja a szakítást. A két utóbbi állam zászlópörben van az úgynevezett tiszta lobogóért, nem szivesen tűrvén a lobogó egyik sarkában a testvérszineket. Büszkén, erélyesen hangoztatják mindenfelé a nemzeti önállóságot, holott a nyelvük majdnem egy.

Amúgy is sok világosság terjed az alantabb Európára onnan felülről, de mennyivel izmosabb szózattá válnék mondani valójuk, ha egymásba olvadva, hirdetnék a sok új igét. Jelenlegi uralkodójuk pedig kiváltan hivatott az ideális törekvések megvalósítására. Ritkán látott trón és ország olyan magasműveltségű, fenkölt embert, ki királyi lelkében a népboldogító, demokrata hajlamokat annyira őszintén táplálja, mint a mostani Oszkár, kit svédnek mondunk röviden, bár koronája legszebb ékessége Norvégia.

Térek át röviden a norvég nőre. Szivesebben és helyesebben mondanám: a norvég *emberre;* a férfiu itt nőiesebb, a nő férfiasabb. Férfi és nő azonos nemzeti óhajokban, munkában, a közös élet komoly felfogásában, nyilvános és házi tevékenységben. A művészet, az irodalom, az ipar és kereskedelem együtt látja őket, sajnos, a modern töprenkedés, a forrongó társadalmi felforgatás is; magától értetődik, hogy ez utóbbi jelenségeket csak a városok tüntetik fel, a szellemi munkásság, valamint a meghasonlás góczpontjai, hol fojtott levegőn keresztül világlik csak a haladás. Ezek

leginkább a gyúpontok, melyekből a döbbentően elvont skandináv irodalom terjeszti ránk érdekes, de még mindig kétes szinét.

Mindenütt azon tiszta benyomást nyertem: nő és férfi egyenrangú, osztozkodik jogban, kötelességben, karöltve és némán küzdve a zord természet ellen, vállvetve terjeszti a világosságot gunyhóban, kőházban egyaránt, sőt a társadalom magaslatán mintegy sötét daczban, ősi erőben mérkőzve küzd egymás ellen is, ha védeni, fejleszteni kell a női jogot. «Peer Gynt»-ben találjuk: «Királyház és Storthing majdnem fenyegetve szemközt áll.» Így harczolhat a két nem is, gondolom, a legmagasabb, legeszményibb javakért, a benső szabadságért és emberi függetlenségért. Szerencsés népi és nemzeti szabadságuknál fogva tehetik, mert önállóbb, alkotmányosabb nép nincsen, mint e büszke, hallgatag, csendesen győzelmes faj. Így természetesen a nő is részesül általános öntudatosságban. Tegyük csak fel például a sport kérdését, mely jelenleg jogosan foglalkoztatja az összes művelt világot, ki benne keresi a szellemi túlkövetelés ellensulyát. Mi, mennyi és melyikből szabad, vagy kell belőle a nőnek? Míg nekünk még az általános idegenkedést le kell győzni, fokonkint tért szorítani az újabb, testet edző, lelket üditő sport nemeinek, addig őket a természet készteti az evezőt megragadni, a kis lovat, a hest-et hajtani, jégen lejteni korcsolyán, havon szkivel, vitorlával. Máskép templomba sem birna jutni a norvég nő. Kietlen magasban säterben és gardban elbánik tehénnel, marhával. Így senki sem ütközik meg rajta, ha népesebb helyeken kerékpároznak a nők, vagy hosszú, bravuros gyalogutazásokat tesznek, melyek ámulatba ejtenek bennünket és hogy vitorláznak, hajóznak fjordon, tengeren, félelmet nem ismerve. Épen így tesznek mindkét nembeli gyermekeik, játszanak, szinte öntudatlan vakmerőséggel himbálódzva sajkáikon.

A skandináv irók műveiből eddig nem sejtett érzelemvilág tárul elénk. Szinte megrendül a lelkületünk, összpontosul a gondolkodásunk. Még nehezen értjük a borus hangulatot és meglepetve látjuk, hogy nem csak helyi távolság választ el tőlük. Földrajzi, éghajlati, de kivált benső idegenszerűség az. Bámulatos gyorsasággal és majdnem észrevétlenül sietett fel ez a csodálatos,

érdekes nép az elmélkedés csúcspontjaira. A hatalmas, a túlnagy Henrik Ibsen a mesemondójuk. Rettenetes dolgokat regél. Ha az országában jártunk, jobban értjük meg az ő sejtelmes-rejtelmes buvárságait. Ám ne csodálja senki. A mint hogy az örökös nap felváltja az örökös éjszakát, a legbájosabb, legszinesebb természet ellentétben áll a legpusztább, legszürkébb, Istentől elhagyott kőfensíkkal, úgy a lelkükben is küzd a látszólagos nyugalom mellett, a tagadás és kétkedés démonja. Szeretnek rémekről irni, régi irodalmuk telve földöntúli dolgokkal, sőt mi több, az idegen költőt is csábítja fenséges természetük, hogy irjon földöntúli hatalmakról, melyek a szegény halászemberrel űzik szörnyű játékukat. Ibsen is számot akar adni a bonyolódott női psychikum legmélyebb sohasem sejtett rejtekeiről. Meg kell jegyezni, hogy ő is, mint a világ többi lángesze, az egész emberiségnek irt az egész emberiségről és hogy a védekező norvég nő is téved, ha azt hiszi, hogy csak ő róla irt. Ám történetei mégis földjében gyökereznek.

Meglepődünk a helyszinen észlelt társadalmi élet lüktetésén, mely annyira különbözik saját, sokban még megrögzött, megkötött formáinktól. A mint a kereskedelmi czégeken megláttam a sok «Enke és Söstrene»-t, mikor megtudtuk, hogy özvegyet és nőtestvéreket jelent, kezdtük sejteni, hogy itt a nő szükségképen egy osztályt képez férfitársával. A kényszerűség, a munka, a kenyér kérdése már rég kioltotta a különbséget. Azt hinném, keveset beszélnek emánczipáczióról, még kevesebbet agitálnak mellette. A nők dolgoznak és — mosolyognak mindig és mindenütt. Rendkivül kedveseknek tünnek fel kivált a nyilvános forgalomban. Bizonyos meghatottsággal néztük őket a munkánál. Ha oly gyorsan, ügyesen, értelmesen szolgáltak, gyönyörködve bámultam a szemükbe, mint valami hóbortos, szerelmes ánglius. Láthatólag szivesen, örömest dolgoznak és a legkomolyabb hozzálátással végzik teendőiket. Nyilván nem esik nehezükre. Ezek a lányok bizonyára nem tekintik családi csapásnak, ha munka után kell látniok. Náluk a «házi kisasszony» fogalma ismeretlen. A munka életszükség és benső ösztön. A norvég nő keveset mulat és nem henyél. A csekély fényűzés után itélve, a pipere és öltözködés sem foglalja el idejét.

Elképzeltük, milyen kitartó tanítónők lehetnek ezek az üde, friss nők, kik bizonyára kevésbbé ismerik a kimerülést, idegességet. Igaz, sohasem hallani őket kaczagni vagy hangosan hahotázni (de látni őket mosolyogni és készségesen, barátságosan szolgálni). Bizonyára kitünő iskolamester, ki kész örömmel neveli a más gyermekét, ha maga nem részesülhet anyai örömökben. Már a leánygyermek is szorgoskodik, a miért majdnem sajnáltuk, bár Norvégiában még nem annyira munkálkodik mint a népes Svédhonban. Különösen pedig a vagyontalan osztályban a nő hű részese a férfiunak, a gyermek segítője a szülőnek. Az egész ország pedig inkább a vagyontalanság képét hordja magán. Tisztán polgári; mert arisztokratia tudvalevőleg egyáltalán nem létezik. Ha Ibsen a magasabb körökből veszi modelljeit, ezek is, kényszermunka hiján, a legmagaaabb problemákkal foglalkoznak. Lelkészek, építészek, orvosok, kik egy-egy óriási lelki bonyodalmon tépelődnek; asszonyaik pedig méltó társaik a nagyszabású érzelmekben és ideákban. Meglehet, hogy az a mély látnoki miszticizmus inkább csak a költőjük lelkében borong. Persze a felszines élet sehol sem mutatja a drámai hősnők szereplését. Mi igen egészséges, józan gondolkozásunak láttuk a norvég nőt, főleg nagy elfoglaltságában. A tépelődésre, úgy látszik nincsen ideje; a munka mindig sürgős, habár a hamarkodásnak nyoma sincsen. Minden dolog csendesen, nesztelenül folyik. A tömérdek idegen, ki nyáron mint a sáska átvonul az országon, sok bajlódást okoz, de minden készen várja őt. Tiszta szoba, terített asztal, angolosan kényelmes nyughely és körülálló, figyelmes, mindenre kiterjedő szolgálat. Kocsi, hajó, minden szállító eszköz az utazót várja. A nehéz nyilvános munkát lehetőleg sehol sem végzi nő, habár senki meg nem ütköznék ezen sem, de ők a munkát, a hol csak lehet, természetszerűen osztják fel. Künn a szabadban persze a nőnek is jut minden dologból. Ott nehezebb az ügyük, szegényeknek.

Christiániában a Kong Johansgadeban, a nagy norinbergi üzletben kizárólagosan nőket találtunk a pénztárnál, könyvnél, szolgálat körül, emeleten pedig norvég kézi munkánál, háziiparczikkek készítésénél. Az egész nagyszabású vevőraktárban csupa

nő számol, csomagol serényen, halkan, nyugodt biztonsággal. Újabb időben a magyar házi iparczikkeket is ott bocsátják eladásra. Minden idegen megfordul ebben a nagy áruházban, melyben az elárusítónőnek németül és angolul is kell tudnia. Mind fiatal, csinos, viruló arczszinű. Számos a családi szálló, hol a podgyászvivőn kivül egyetlen férfi sincsen. A szállótulajdonos, a személyzet, csupa asszony.

A falusi lakó a házi ipart üzi, mely érdekes, különös mintákban bővelkedik. Ezek között paraszt himzőmunkát láttunk, mely a mi erdélyi mintáinkra emlékeztet. Gyönyörű eredeti fametszéseket és faragványokat készítenek a hegyekben, valamint vörös tulipános kosarakat.

Az igazi nagyszabású női szépség itt is ritka, klasszikus szépség meg épen nem akadt utunkon. A norvég nő kevésbbé szép mint a dán, kinek magasabb a termete, vagy a svéd, ki mint a stockholmi kiállítási mutatványpéldányok némelyike csodaszépek, tüzesen kék szemüek. A norvég nő barátságos vonásaival friss, középtermetű, sohasem elhízott, inkább barnás mint szőke. Beszédje nyugodt, meggondolt. Az idegenhez higgadtan, lassan szól, hogy megértse, de szavából kiérezni, hogy mondása visszavonhatlan és kétségtelen. Olyan méltóság jellemzi őket, hogy csak kérni, óhajtani mertünk; a parasztszolgálónak sem parancsol az ember; sürgetni amúgy sem kell, mert minden dolog pontosan, a maga idejében történik. A vendéggel különös szivességgel bánnak. A norvég nő nem csal, mert a norvég szótárból a csalás hiányzik. Norvégiában a becsületesség a tiszta levegőhöz tartozik. E nép sajátos természetében rejlik, a mi oly természetesnek tetszik és mégis oly ritka tulajdonság, hogy az igen sohasem jelent mást, mint épen igent, a nem nemet mond. Kényelmes és megbizható viszony, a mikor a szó megett nem kell keresni semmit és a kereskedőnek is csak egy szava van. Alkudozni nem lehet senkivel, így sok időfecsérléstől elmaradunk. A pénzszámítást nem ismerve, gyakran egész marék pénzt nyújtottunk a pinczésnek. Soha sem csalt meg. Nem lesi a borravalót, egyformán szolgál akár adunk neki, akár nem. Nem hajlongnak, nem alázatoskodnak.

Budapest. *Vidéky Apollónia.*

(Folytatjuk.)

A NÉMET NŐK.*

(Folytatás).

Az Allgemeine deutsche Frauenvereinből kivált egy csoport ifju harczos, a kiknek sokáig tartott, míg az a nagy asszonytömeg lassan-lassan átlelkesül s határozatot hoz, kiugrottak a sorokból s lettek pártvezérek, a kik saját fantáziájuk szerint küzdenek. Ezen «liberális»-oknak generalismusa Frau Schulrat Cauer. Első látásnál ebben a most először látott arczban valami oly ismerőst éreztem s nem tudtam megérteni, mi az a vonzó valami, honnan ez a merész harczias kevélység a nagy német nemzet szelid lelkű leányában, míg megtudtam, hogy magyar származású elődei voltak. Már akkor megértettem mindent. Cauerné és pártja, a mely magában foglal mindent, a mit az ifju Németország tudományos műveltségü, ragyogó szónoki tehetséggel megáldott, czéltudatos, munkabiró s önálló, független asszonyokban bir. Nagyon hosszú névsor volna és fényes. Ezen fényt nem társadalmi állásuk adja, a mely többnyire igen szerény, de munkás multjuk, az az ezernyi hősies elszántsággal leküzdött akadály. Oly jól ismert nevek országszerte, mosolyog minden asszony, a ki érdeklődik neme ügyei iránt ha lát egyet kedvelt előharczosai közül. Van köztük talán egy-kettő, a ki titokban és nyiltan megsiratja azokat a tömegesen kimult Grätcheneket, s egyre állítja «a leányzó nem halt meg — csak alszik». A liberális párt sok alosztálylyal bir és nagy tevékenységet fejleszt főleg az agitáczió terén, mert az rájuk nézve a legfontosabb, hogy mentül nagyobb számmal legyenek, mert az

* Az első közlemény mult havi füzetünkben van. Szerk.

ő specziális viszonyaiknál csak a tömeg által hathatnak a törvényhozásukra, a hatóságokra, a testületekre, hogy czéljukat elérhessék. Nem tudom — talán ez is valami magyar taktika a mit öntudatlanul Cauernének köszönhet a német női mozgalom. Van egy magyar közmondás amely világosan kimondja, hogy a többesszámú gyönge legyőzi az egyesszámú erőst. Ez nem akar rejtvény lenni, csak diszkrét körülírása egy magyar népies közmondásnak, a mely az eredetiben valamivel erősebb. Az agitáczión kívül főczéljuk az uj 1900 jan. 1. életbe lépendő polgári jog ellen való védekezés peticziók által. — Sok helytelenség volt eddig is a német nő vagyoni viszonyaiban férjével szemben, de az új törvény még rosszabb állapotokat teremt. És nemcsak vagyonilag, de minden más tekintetben is lenyügözi a nőt. Annyira gyalázatos ezen állapot, hogy csoda történt és sok komoly számbavehető férfi, a ki addig gyártotta a rossznál rosszabb, vagy jobbnál jobb vicczeket a német női aspiratiókra s a kik Christlich-Social gyüléseken eddig mindig mint a nőmozgalomnak legdühösebb ellenségei szerepeltek s még annyit sem konczedáltak a nőnek, hogy tulajdon lelke felett rendelkezhetett volna szabadon — átjöttek az ifju liberálisok táborába s harczolnak mellettük. Azonkívül a liberálisok csináltak Berlin kereskedelmi női alkalmazottjainak Hilfsvereint — másként is akarnak rajtuk segiteni. Már egy évnél tovább harczolnak a berlini kereskedőkkel, engednék meg női alkalmazottjaiknak napközben, ha épen dolguk nincsen, hogy leülhessenek. És mindeddig nem sikerült őket kapaczitálni. Valami 20 nagyobb üzlettulajdonos megigérte, hogy meggondolja és esetleg megadja a hölgyeknek jogos kivánságukat. Természetesen külön lapja van a pártnak, szerkesztője Cauerné. A czikkek hangja többnyire harczias — hiába! az atavismus ellen nem lehet küzdeni — de a német férfiak már megtanulták annak a lapnak nevét kívülről s nem támadják meg oly gyakran s nem támadják már meg oly megfontolatlanul. S ha megtámadják, hát felnőtt emberrel iratják meg a czikket, a kinek a háta elég széles annak elviselésére, a mit feleletül kap. Käthe Schirmacher phil. dr. a legszelidebb, de egyuttal a legtárgyilagosabb munkatársa a lapnak és a pártnak; egy

szelíd, csendes, nemes Grätchen külső megjelenésére nézve, de oh! mennyire becsesebb lélekkel s milyen szép műveltséggel, tudással.

Egészen más irányú a német gazdasszonyok egylete. Nevének teljesen megfelel s csakis a gazdasszonykodás, tágabb értelemben, működésének tere. A betegápolás, kisdedóvás és nevelés, kisdedóvónők kiképzése, gazdasszonyi iskolák felállítása, főző kurzusok és a jótékonyság minden ága foglalkoztatja mindazon egyleteket, kik ezen egyletből keletkeztek. Sok jót tettek a multban s tesznek a jelenben is. 1866-iki hadjárat alkalmával gondoskodtak a harcztérre utazó vagy onnét megsebesülve visszatérő katonák ellátásáról, ápolásáról. Az egylet elnöke Morgenstern Lina asszony 1870—71-ben még többet tett s több izben maga ment dús könyöradományokkal majdnem a harczvonalig. Meleg alsóruha, betegeknek való finom konzervek, orvosságot, kötszer, mindenről volt gondoskodva és sok ezer szegény didergő katona és sebesült áldotta azokat a jóságos apró kezeket, a melyek bármily fáradtak lettek volt légyen, egyben sohasem fáradtak ki — a jótékonyságban. A legfőbb elismerés sem maradt el — a kül- és belföldi érdemkeresztek hosszú sora csillog keblén ünnepi alkalmakkor s különös ellentétet képeznek a már most őszhajú, de különben erőteljes kedves matrona, szerény, de határozott fellépésével. Sokaknak tövis az oldalukban ezen egyszerű asszonyka felülről jövő elismerése, vannak olyanok is, a kik szemrehányásként említik ezen elismerést. De nagyon rosszul teszik. Mert az az ezernyi nőközönség, aki vagy koránál fogva idegenkedik a liberálisok harczi zajában részt venni, a kiknek urai megtiltják még azt is, hogy a liberálisok lapját a «Frauenbewegung»-ot járassák, félvén, hogy még ők, hosszú házaséletük türelmes társai is talán fellázadnának az uj éra küszöbén, vagy azok, a kik nem mernek szint vallani véleményük szinárnyalatára nézve, de azért érdeklődnének az iránt, mint folyik a bátrabb testvéreik által megkezdett harcz — a Deutsche Hausfrauenzeitung hasábjaiban mindenféle reczeptek s hygienikus jó tanács között találnak ovatos formában, érdekes információkat. Igen szükséges ezen lap épen abban a formában, a melyben tényleg létezik. Vannak ám sokan, épen a legelőrehaladottabb nők közt,

a kik talán egy kissé nyersebb hangon, de azért teljesen meggyőződve dicsérik az egyletet s főként annak vezetőjét Morgenstern Lina asszonyt. «Ez az asszony nagy segítségünkre volt és van», mondta a «liberálisok» egyik szemefénye.

Midőn egyszer szóba jött a nemzetközi női kongresszus kérdése, s az, hogy milyen jó volna a német nők ügyére, ha sikerülne azt Berlieben megtartani — még a legdélczegebb liberális is fázott e merész terv kivitelétől, mert érezték, hogy ők ezt ki nem vihetik. És akkor felállt Morgenstern Lina s azt mondta «a kongresszus meglesz» — és meglett. Ő tehette azt, fényes hazafias multjánál fogva, a mit a német női mozgalom fővezérei nem tehettek a nélkül, hogy ügyüknek ártanának.

Most pedig szólok még röviden a legfontosabb és legnagyobb pártról, a szoczialista pártról. Sajnos a német nők ügyére, hogy minden jó igyekezet mellett sem tudtak kapcsokat találni, hogy e pártot megnyerjék a maguk nézeteinek s érdekeinek. Itt nincsen szó apró-cseprő dolgokról, itt nem izolált női mozgalomról tanakodnak — hátuk mögött áll az egész nagy német szoczialismus minden férfi tagja, a nagy Németország 100,000-nyi munkás férfia, a kik nem értek rá meddő filozófiai töprengésekkel tölteni életüket s végre felfedezni, hogy csak a férfi ember, az asszony csak alárendelt állat, az úristentől arra teremtve, hogy fiat szüljön az urának s professzort Németországnak. Ezek tudják azt, hogy buta anya, csodáktól eltekintve, minden valószinűség szerint kevésbé szellemdús fiút nevel, mint olyan anya, ki fiának jellemével együtt eszét is nevelheti s irányíthatja és, legyen művelt vagy műveletlen, tényleg megis teszi. Azzal a tőkével a mit édes anyjának köszönhet az ember, legyen az 6 legyen az 12 éves korában, azzal a tőkével lép az ember a világba s annak kamatjáiból élősködik egész életen át. A német munkás feleségét egyenértékű társának nézi, s azt találja, hogyha többbet nem, de kevesebbet semmi esetre sem ér mint ő maga. A differenczia a szoczialista munkásnők, a kiknek vezetőnői különben mind gyönyörű műveltség és szakértelemmel rendelkeznek és a többi pártok közt az, hogy a munkásnő a női mozgalomtól segítséget várt, s mindeddig kielé-

gítő mértékben nem kapott. Vádolják a többi pártokat «bourgeois» voltukkal, a kik elfelejtik, hogy a munkásnő éhes; éhes ugyan a szellemi táplálékra is, de leg- és legelső sorban a biztosított mindennapi kenyérre. S legyen bár csak kenyér — de legyen tiszta. Ne legyen az aljasság, a végső nyomorúság véres könnyeivel megvásárolva s értéke felett megfizetve. «Segítsetek minket tisztességes, biztos keresethez s mi segítünk nektek a szellemi eledelért folyó harczban», ezt mondják a szoczialista nők s a többi párt is belátja most, hogy így nagyon jó volna. Csakhogy évek mulasztását, hetek és hónapok alatt nem lehet helyrehozni, de annyi jóakarat mutatkozik innen is túlnan is, hogy jogosan remélhetjük, hogy a közel jövőben lehullanak az utolsó korlátok, a melyek Németország asszonyait egymástól elválasztották. S akkor igen, igen nagyon kellemetlen napokat élnek majd mindazok, a kik rabszolgát neveltek maguknak feleségeikben hű barát és társ helyett; mert a milyen alázatos volt valaki rabszolga korában, oly kegyetlen lesz felszabadulásakor.

S ha akkor, midőn az egyesült német asszonyok nem kérik, hanem egy hatalmas százezernyi politikai párttal támogatva, majd követelik a nekik ártalmas törvények megváltozását, talán eszükbe jut a hajdani zsarnokoknak egy ismeretlen kis német költő versecskéje, mely igy hangzik:

Viel dummes hab' ich getrieben
Und bitter hat's mich gereut —
Ach! hätt' ich mit Streusand geschrieben
Und doch mit der Tinte — gestreut!

Budapest. *Sulyok Ylda.*

ANYA ÉS NEVELŐNŐ.

A legújabb kor gazdasági és társadalmi viszonyai szükségessé és lehetővé tették a különféle kereseti pályáknak megnyitását a nők számára. Azonban ki vonná kétségbe, hogy minden munka között a *nevelés* az a foglalkozás, mely a nő fizikai és szellemi tulajdonságainak legjobban megfelel. A költők azt tartják, a nő legnemesebb legillőbb foglalkozása a virágok ápolása, nevelése. Van-e szebb virág mint az emberi élet virága: egy ártatlan kis gyermek; lehet-e a nőnek illőbb, nemesebb és háladatosabb foglalkozása, mint e zsenge gyermeken, ki élete kezdetén az állatnál is gyámoltalanabb, keresztül vinni hasonló fokozatos fejlesztést, mint a mily fejlődésre az emberiségnek évezredek kellettek?

Nem lélekemelő-e, az ily hosszú időn át szerzett tapasztalatot, tudományt felhasználni, terjeszteni? Mikor Penn Vilmos az új világban letelepedvén, megalapította a Pennsylvánia államot, főleg arra intette hiveit: «Neveljétek a népet!» Ugyanazon jeligét hangoztatta Washington népe előtt mikor megmentette, és független, boldog nemzetté tette azt.

Hogy a nők a gyermeknevelésre hivatottabbak a férfiaknál, az bizonyításra nem szoruló állítás. Hiszen maga a természet is erre utalja az anyát, bármily állású legyen is az. Óh, ha minden anya időt venne magának elmélkedni e szent kötelesség felett, ha nem vélne eleget tenni kötelességének, ha gyermekének testét ápolja, a mit elvégre az állatok is hiven teljesítenek, ha belátná, mily mély igazság rejlik e mondatban: «Az anyák nevelik a népeket», akkor komolyan, és örömmel fogna hozzá e nemes foglalkozáshoz, mikor gyermeke még a bölcsőben fekszik, s meg-

figyelve szellemi ébredése jeleit kellő tápot nyujtana érzékei és később értelme fejlesztésének.

Mily sok fáradságtól menti meg az ily okos anya gyermekét és mily sok élvezet, sok öröm forrását nyitja meg előtte helyes irányú nevelése, majd a tudományok megkedveltetése által. Hányszor halljuk a szülőket panaszkodni ilyformán: «Nem tanul ez a gyerek!» Pedig e bajnak nagyon egyszerű, könnyű módon lehet elejét venni. Csak nem szabad elkésni vele. Mikor a gyermek járni kezd, már a kötelességtudást kell ébreszteni benne s az akaraterőt tevékenységre szoktatni. Természetes, hogy a gyermek korához mérten nagyon csekély kötelességet rovunk rá, nem sok munkát követelünk tőle. Pl. az ebéd végeztével atyjának naponként oda kell hoznia a pipát, anyjának a munkakosarat. Alig képzelhető mily értékes gyümölcse van az ily korai és végre is nem nehéz szoktatásnak. Az ilyen gyermek teljes életében nemcsak előzékeny és kedves lesz környezetéhez, hanem a kötelesség mindig az első lesz előtte, melyet hiven és örömmel teljesít.

Az anya dolga továbbá kis gyermekét folytonos *foglalkozásra* szoktatni. Nem értek az alatt épen munkát, csak annyit, hogy nyujtson táplálékot a minden gyermekben szunnyadó tevékenységi vágynak, adjon kezébe játékot! De nem is szükséges ám ehhez a különböző drága játékszer! A parasztgyerek eljátszik egy darabka fával is; ezen lovagolván, ezt faragván stb. s ép oly mértékben fejlődhetik e közben a képzelő tehetsége, mint a kit drága játékkal elhalmoznak. Játékból utánozhatja a gyermek a felnőttek foglalkozását. Mily tiszta örömöt árul el egy ilyen kis ártatlannak kaczagása, mikor pl. iró atyját utánozván, ő is tud a plajbászszal vonalokat, huzni, ő is tud valamit alkotni, ép ily örömmel utánozza a varrást, főzést. Tehát, ha nem bírja ugyan még felfogni, mégis már érzi a munka szükségét. Máskülömben is tudjuk, hogy veszedelmes az unalom és könnyen a bűn görbe útjára viszi az embert, azért óvjuk meg tőle gyermekeinket.

Minden anyának legszentebb kötelessége gyermekét az *igazságra* szoktatni. Tudja azt a gyermek, hogy a legnagyobb büntetés is enyhébb lesz, vagy esetleg elmarad, ha töredelmesen be-

vallja az igazat: ha beismeri hibáját. Itt helyén van az erkölcsi elbeszélések czéltudatos felhasználása, mely által a gyermeknek meg kell kedvelni a jót, megutálni a rosszat, a hazugságot. Tapasztalatból tudom, mily játszva lehet a gyermeket erre rábirni mikor kicsiny, és ellenkezőleg, mily nehéz akkor, mikor már az elemi osztályokon túl van, tehát ha ez a rút tulajdonság már gyökeret verhetett lelkében.

Már az ember természetében van, hogy gyermekétől megkívánja az *engedelmességet*. E tekintetben követnek el a szülők a legtöbb hibát. Többnyire igen sok a parancs és csekély, ritka annak ellenőrzése; pedig a nevelés nélkülözhetetlen eszköze: a következetesség. Óh, anyák, nevelők! nem tudom eléggé figyelmetekbe ajánlani Rousseau ezen tanácsát: «Ne parancsoljatok sokat! Nem kell a rossz cselekedetet eltiltani, elégséges a gyermeket abban megakadályozni.» — De ha egyszer egy jól átgondolt parancsot kimondtatok szigorúan követeljétek meg annak teljesítését. Csak a vele foglalkozó tudja mily nagy diplomata egy olyan kis gyermek. Szinte kiérzi az anya hangjából, hogy az adott parancs teljesítését követeli-e vagy elnézi. Pedig nem képzelitek, mily ártalmas ez elnézés a gyermekre, mily tekintélytrontó az anyára nézve. A parancsot vagy tilalmat mindig minél kevesebb szóval és nyugodt, értelmes hangon mondjuk el, minden okadatolás nélkül, különben fölbátorítjuk a gyermeket ellenmondásra.

A kinálkozó alkalmakat felhasználva, fejlesztheti, nevelheti az anya gyermekeiben a legnemesebb tulajdonokat, mint a hitet, az Istenben való bizadalmat, a felebaráti és hazaszeretetet. Alkalomszerű intések oktatások által fejlesztheti a szerénység mellett az öntudatot, a jóra való bátorságot. Mily gyönyörrel teljes lehet egy anya érzése, látván, mint növekednek gyermekében e szép tulajdonok, s mint mutatkoznak lassanként a gyermek lelkében a különböző tudományágak első elemei. A két-három éves gyermek, ha foglalkoznak vele, már észreveszi, hogy míg a tyúknak csak 2 lába van, addig a kutyának elől is 2, hátúl is 2; észreveszi, hogy ezen asztalnak más a formája, mint amaznak. Nem a számtan s mértannak eleme az?

Ha nem sajnáljuk a megfigyelést, meggyőződhetünk, hogy mielőtt iskolaköteles lenne a gyermek, már sok ily elemi ismeretet szerzett. Valóságos élvezet egy ilyen piczinynek a tudását rendezni, javítani, kibővíteni, különösen mikor első éveiben egy okosan szerető anya vezette, ki egész tárgyilagosan képes megitélni gyermekének jó és rossz tulajdonait és helyesen bánik el vele.

Sajnos gyakran nagyon is elhanyagolt gyermeket ad át a család az iskolának és ekkor mindig az anyában, legalább is az anya kedvezőtlen körülményében rejlik a hiba. Ez a kedvezőtlen körülmény a hozzá nem értés. De kivánhatjuk-e, hogy az anya értsen a neveléshez, mikor nem tanították őt erre mikor a neveléstan nálunk még a felsőbb leányiskolában sem kötelezett tantárgy? Hol tanulja hát?

A berlini női kongresszus egyik lelkesült tagja azt indítványozta, hogy a leányok úgy mint a fiuk tegyenek szolgálatot a hazának; a míg a fiu katonáskodik, a leány tanítson egy évig az iskolában. Hogy ez keresztülvihető volna, nem hiszem; én beérném azzal, hogy polgári és felsőbb leányiskoláinkban tegyük kötelezővé a neveléstant és lélektant. A felsőbb leányiskolák a tanterv értelmében különben tanítják most is, de ott sem kötelező ma sem, holott mennyit sürgette ezt az orsz. nőképző egyletnek néhai nagy nevű elnöke: Veres Pálné. Pedig ez a leányok legszükségesebb tudománya, mely majdnem mindegyiknek nélkülözhetetlen! Igaz ugyan az anya a gyakorlat által is beletanul és a későbbi gyermekeknél már jobban ért a neveléshez. Azonban tapasztalati tény, hogy ha az első gyermek nevelése sikerül, az mintegy biztosíték a többinek sikeréhez. Úgy hát kimondhatatlan fontos levén az első gyermek nevelése, nem szabad az anyát ennél a vak véletlenre bizni.

Nagyon gyakori dolog nálunk, hogy az anyák, kik épen úri családainknál keveset értenek a neveléshez, nevelőnőt vesznek szent feladatukhoz segítségül. Épen ezért a nevelőnő számot vessen e körülménynyel és magával és nagyon komoly munkára készüljön, mikor e pályára lép.

Örüljön, ha *egy* oly egyént talál a családban, a ki elég ta-

pintatos és okos, a ki elismeri jó intentióját és helyes módszerét, és a mi a fő, azt a gyermekkel szemben következetesen érvényre juttatja. A mely anya egyetértve segít a nevelőnőnek, ezt az Isten megáldja gyermekében, mert biztos siker koszorúzza közös fáradságait. — Van egy olasz közmondás: «Az anya szeme szivében van.» Mily általános igazság ez! Ebből a tényből magyarázhatjuk nagyrészt az anya és nevelőnő gyakran fennálló ellentéteket, melynek levét mindig a szegény gyermek iszsza meg.

A hivatását igaz szívvel-lélekkel szerető nevelőnő elmélkedni fog a szülő érzelmein s megérti azokat, beleképzeli magát a szülő helyzetébe. Azt a drága gyermeket, kit a szülő talán nagy szenvedések, önfeláldozás árán mentett meg a haláltól, a kiben összpontosúl minden szeretete, jelen öröme, a jövő reménye, a kiért fárad, küzd, kinek jóléte képezi legfőbb boldogságát, azt ő szigorúan büntesse, mert egy egész idegen egyénnek nem tudott kedvére tenni? Mily erőt meghaladó feladat. Míg a nevelőnő jogos szigora is bántja az anyát, annak túlszigora, vagy igazságtalansága pedig felháborítja minden csepp vérét. Nagyon nagy önuralom és nagy műveltség kell ahhoz, hogy e felháborodásának gyermeke előtt jelét ne adja. Nagyfontosságú tanúságokat rejt e jelenség magában a nevelőnőre nézve. Ezek legfontosabbja, hogy *neveljen szeretettel!* Minden körülmények között ez maradjon a vezérelvünk, különben meddő munka lesz minden fáradságunk. Még ha tanitványunk a legrosszabb tulajdonságok martaléka is, ha azt hiszszük, tudva megsértett bennünket, nem szabad sértődöttségünket, haragunkat előtte mutatni. Ellenkezőleg komolyan ugyan, de szeretetteljesen figyelmeztessük hibájára, tévedésére, és a daczos, zárkozott természetűeket annál inkább iparkodjunk szeretetünkkel megnyerni, mert ilyeneknél épen nem vezet más út a czélhoz. Bármily keserű érzés legyen a látszólag háladatlan iránt keblünkben, fojtsuk el azt, és kezdjünk újra meg újra szeretettel szeliden javításához. Élénk előadással újra magyarázzunk, ha tudatlanságot vagy ha figyelmetlenséget tapasztalunk. Lesz oly tapasztalatlan, a ki azt mondja: Ez már nem kötelességem! Erre csak Kossuthunk szavával felelek: «Kötelességünknek nincs határa». — Óh! tán

senkinek sem kell ezt úgy emlékezetébe vésni, mint egy nevelőnőnek! Mert végre is gondolja meg a nevelőnő, hogy a szülők őt abból a czélból veszik a házhoz, mivel gyermekeiket neveltetni akarják. Egy-két nap alatt e feladatot megoldani nem lehet. Micsoda különös dolog volna már most, ha a nevelőnő kétségbe esnék, mert tanítványa nem tanulja meg első napokban, hogyan kell ülni, enni stb., ha nem lesz azonnal az engedelmesség példányképe. Ily kezdőknek, kiknek elég tapasztalatuk még nem lehet, nem győzöm eléggé ajánlani annak pótlékát: *a türelmet*. A nevelőnő ugyancsak szánalmas egy teremtés, ha e leghatásosabb eszközök egyikét eldobja magától!

Nevelői eljárásában legyen *a nevelőnő következetes*. Hogy az lehessen, igen jól meg kell gondolnia, mielőtt valamit parancsol vagy eltilt, s különösen megfontolja a *büntetéseket*. A nevelőnő csak a legvégső esetben büntessen és akkor is csak természetes büntetéseket használjon. Továbbá a gyermek vegye észre, mily kellemetlen nekünk, ha őt büntetni kell. Gondoljunk ilyenkor Sokrates bölcs szavára: A ki nem érzi a szó súlyát, az a botét sem fogja megérezni. A büntetéseknek egész skáláját ismerjük; takarékosan bánjunk vele, különben kifogyunk belőle! Minden időben, de kivált e haszonleső korban rendkívül lényeges tanítványainkat *önzetlen cselekedetre buzdítani*. Mutassunk szép példát, ha hatni akarunk. A haza oltárán áldozni, szegényeknek adakozni mindig készek legyünk, és neki is alkalmat nyujtsunk, hogy jót gyakorolhasson, elfelejtve saját énjét. De igen óvatosak legyünk, hogy itt ne a hiúság váljék a jó cselekedet rugójává. Bizony ilyesmin gondolkodni kell a nevelőnőnek úgynevezett szabad idejében is!

Sok, nagyon sok mondani valóm volna még, de nem szabad elfelejtenem, hogy nem módszer- avagy neveléstant akarok szerkeszteni. Csak egy-két megszívlelendő igazságot akartam a neveléssel foglalkozó kezdők figyelmébe ajánlani.

Ezért még egyet. Elismert pædagógiai igazság, hogy a *példa vonz*. Mivel a gyermek előtt nincs nagyobb tekintély, mint szülője és helyes viszonyok közt tanítója, nevelője, nagyon természetes,

hogy azok cselekedeteit utánozza. Ebből az következik, hogy bármily elhanyagolt lett légyen is az anya vagy nevelő gyermekkori nevelése, szent kötelessége önmagát már a gyermek kedvéért is minél inkább tökéletesíteni, saját tettének szigorú birája lenni. Mert hogyan is követelhetné, hogy tanítványa különös jó tulajdonságokkal birjon, mikor ő maga tán azokban szűkölködik! A gyermek lássa benne az előzékenységnek, a lekötelező figyelemnek, a nemes áldozatkészségnek mintaképét. Mutasson neki példát a tevékenységben, pontosságban, rendszeretetben, gondosságban, jótékonyságban és a szépért, jóért való lelkesülésben; és a mi különösen leánynál kiemelendő: ne is tudja, mi a szeszély.

Igaz, könnyebb ezeket leirni, mint hiven megtartani. De jegyezzük meg, hogy nem csupán a tanult ismeretek átültetése, hanem a fiatal lélek nemes hajlamainak gyöngéd ápolása és a rosz indulatoknak csirájában való kiirtása: ez a lelkiismeretes nevelőnőnek a legfőbb, persze egyszersmind legnehezebb kötelessége. Erős akarattal és türelemmel fölfegyverkezve azonban e nehézségeket is leküzdi majd.

Csak bátran fogjunk e nemes munkához, társnőim! Ne felejtsétek el, mily óriási bizalommal tisztelt meg a szülő, mikor gyermekének lelkét, azaz a legdrágább kincsét reátok bízta. E bizalomhoz méltón bánjatok vele, és higyjétek meg, hogy lelkiismeretes működéstek, a kötelesség hű teljesítésének öntudata, magában hordja a legszebb jutalmat.

Noszlop. *Krompecher Irén.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az Országos Nőképző-Egylet iskolái örvendetes fejlődésnek indultak. Az egyesület, hogy számos tanintézetének fejlesztésére elegendő helylyel rendelkezhessék, az intézet tőszomszédságában levő bérpalotát nagy anyagi áldozattal megvásárolta. E palotában helyezi el legközelebb már 8 osztályuvá fejlődő nyilvánossági joggal bíró leánygimnáziumát, s a teljés négy évfolyammal ujra szervezendő tanítónőképző-intézetét. Az intézet eddigi épületében marad a minden tekintetben kitünő berendezésü internátus a hat osztályu felsőbb leányiskola továbbképző tanfolyamával, a főző tanfolyam és a gyakorló iskola czéljaira szolgáló elemi iskola. Az intézet két épületét megfelelő közfalak áttörésével természetesen teljesen egységesitik s az összes tanfolyamokat egységes vezetés és felügyelet alá helyezik.

*

Toldy Izabella kitüntetése. Az angolkisasszonyok egri zárdájának főnöknőjét, Toldy Izabellát a tanügy terén kifejtett áldásos müködésének elismeréséül O Felsége a király a koronás arany érdemkereszt adományozásával tüntette ki. Toldy Izabella a nagynevü iró leánya, a mult évben töltötte be tanítónői munkásságának negyven éves jubileumát. A jubileum alkalmából, mely szinte országossá nőtte ki magát, Samassa József dr. Eger főpásztora üdvözölvén őt a következő elismerő szavakat intézte hozzá: «Főpásztori elismeréssel és köszönettel látom nemcsak székvárosom, hanem messze vidékek népének is szellem-erkölcsi javára kiható hasznos munkásságát, melylyel a nagynevü Toldynak leánya, atyjától örökölt magyar érzésével az igazi honszeretet ápolása mellett, a vallásos-nevelés áldásaival igyekvék a hazát és egyházat szolgálni; főnöknői gondos vezetése és intézkedései által pedig különösen is a tanügynek az idők követelte fejlesztése és rendezése munkájában, főpásztori gondjaimat könnyíteni s törekvéseimben támogatni maradandó érdemekkel buzgólkodott.» Toldy Izabella — mint a «Kath. Tanügy» nyomán irhatjuk 1834-ben születetett s gondos neveltetését részben otthon, a szülei háznál, részben az angolhölgyek pesti, majd az egri intézetében nyerte. Ellenállhatatlan vágyat érezvén a tanítónői s szerzetesnői életre «1855. évi márczius hó 25-én fölvette az intézet ruháját s 1857. április hó 23-án letette szerzetesnői fogadalmát, megszentelő, boldogító érzéssel adván át magát nemes hivatásának. Ez időtől fogva lelkiismeretes hüséggel, példás buzgósággal, mély áhítattal teljesítette szerzetesnői kötelmeit; nagy előszeretettel és szakértelemmel

működött mint tanító- és szerzetesnő úgy a benlakó, mint a bejáró leánynövendékek nevelés-oktatásában. Ettől az időtől máig, tehát több mint 40 évig, élete Eger város és a messze távol vidék leányainak nevelésében a közjóra folyt le. 1875. évi október hó 21-én az intézet bizalma a főnöknői állásra emelte. Átvevén az intézet kormányzatát, fokozott tevékenységet fejtett ki; szeretettel, nemes lénye bensőségével, jóságával tölti be mind máig szép, de felette nehéz hivatását az intézet élén. Az egri angolkisasszonyok iskolájának a legszigorubb birálók előtt is elismerésre méltatott mai fejlettsége, kitünő berendezettsége a Toldy Izabella nevéhez füződik, úgy hogy ma az intézet kül- és belélete teljesen méltó nevéhez. Nem is említve a dologi felszereléseket, csinosítást, szépítéseket templom és iskolák körül, a hol nyomról-nyomra édes atyjától örökölt esztétikai érzékére és finom izlésére következtethetünk, csupán az intézetben korszakot jelentő eseményekre vagyunk főtekintettel. Ilyen pl. az 1874-ben létesült tanítónő-képző intézet, melynek ügyét nagy előszeretettel, kiváló ügybuzgalommal karolta föl s máig egyik fő-főgondját képezi, és ma sem kimél semmi áldozatot, hogy a kor kivánalmainak megfelelő szinvonalra emelje. Az előbb cask négy elemi osztályból álló intézeti iskolát is tovább fejlesztette: előbb 6 osztályuvá, majd később 1891-ben 4 elemi és 4 polgári osztályuvá alakítván azokat át. A benlakó növendékek iskolái számára megszerezte 1893-ban a nyivánossági jogot, s ma négy előkészítő és négy másodfoku felsőbb leányiskola minőségében folytatja ez az intézet is a magasabb igényü kiképeztetés munkáját. Ugyanakkor, midőn a b. e. Zsendovics József kanonok 1891-ben egy kétemeletes szárnyépületet emeltetett a zárda udvarán, az áldozatkész kananok példáját követve, ő egy tágas szép tornacsarnokkal pótolta az intézet ez irányu hiányát, ez alkalmas helyiségül szolgál ugyanis téli tornázásra és a benlakó növendékek tánczgyakorlataira. Ime, ez a nehány szempont is eléggé feltünteti előttünk ama kitartó tevékenységnek, lángoló ügybuzgalomnak eredményeit, melyek Toldy Izabella nevét megörökítették Egerben.» Nem zárhatjuk be eme rövid életrajzot azon szivből jövő kivánság kifejezése nélkül: Isten éltesse a derék fejedelemasszonyt hazai leánynevelésünk javára, még igen-igen sokáig!

*

Az «Eötvös-alap» ünnepe. Az «Eötvös-alap» orsz. tanító-egyesület báró Eötvös József halálának 27. évfordulója alkalmából, febr. 2-án tartotta meg, a tud. Akadémia első emeleti üléstermében, ünnepies közgyülését. Az ünnepi gyülésen nagyszámú közönség jelent meg; ott volt ez évben is, mint rendesen, a megdicsőült Eötvös József fia: báró Eötvös Loránd; a vallás és közoktatásügyi ministeriumból megjelentek: Zsilinszky államtitkár, dr. Axaméthy Lajos min. tanácsos, Molnár Viktor oszt.-tanácsos, elnöki titkár, Ott láttuk a székes-fővárosi iskolák számos igazgatóját, tanítóképző-intézeti tanárokat, tanítókat és tanítónőket nagy számban.

A díszelnöki széket Zsilinszky Mihály államtitkár foglalta el, nagy figyelemmel hallgatott és zajosan megéljenzett elnöki megnyitó beszéddel. «Az Eötvös-alap közgyülése — mondotta — mindig nagy visszhangra szokott találni, mert e jótékony egyesület nemes föladatot tűzött maga elé: tanítók árváinak segélyezését.» Méltó szavak-

ban emlékezett meg a halhatatlan Eötvös érdemeiről s hangsulyozta, hogy az idén van 50 esztendeje annak, hogy Eötvös, mint az első magyar felelős ministerium tagja, az első népoktatásügyi törvényt a képviselőház elé terjesztette. Abból a javaslatból ugyan törvény nem lehetett, de 20 év mulva, ugyancsak Eötvös ministersége alatt, mégis létrejött a népoktatási törvény. Üdvözli mindazokat, a kik az «Eötvös-alap» ügyei iránt érdeklődnek; jól esik lelkének, hogy a gyülésen üdvözölheti a nagy Eötvös fiát: báró Eötvös Lorándot. Megemlékezvén a 68-iki népoktatásügyi törvény előadójáról (Zichy Antal), a ki másnemű elfoglaltsága miatt nem jelenhetett meg körünkben, Isten áldását kéri az «Eötvös-alapra» s a gyülést megnyitottnak nyilvánítja.

Következett Bánóczy József dr. emlékbeszéde báró Eötvös Józsefről, melynek eszmegazdasága és lendületes előadása mindvégig lekötötte a nagyszámú közönség figyelmét.

Ezután Lakits Vendel olvasta föl titkári jelentését, melyből közöljük a következőket:

Az «Eötvös-alap» jótékonysági egyesület 22 év óta folytatja áldásos működését. Fennállása óta 458 tanulót részesített ösztöndíjban, 308 esetben nyujtott a hozzá folyamodó özvegyeknek és elaggott tanítóknak segélyt. Ezenkívül a budapesti szállodás és vendéglős urak által felajánlott ingyen déli étkezést eddig 253 tanuló élvezte, úgy hogy az «Eötvös-alap» ily módon 1020 tanítócsalád gondjait enyhítette.

A teljesen befizetett alapítványok és örökös tagsági díjak száma 54; részben befizetett és kisebb alapítvány van 7. Tanítóegyesületek és tanítótestületek által teljes összegben befizetett örökös tagsági díj és alapítvány 38; részben befizelve 11. Örökös tagsági dijat fizetett 169; a 20 frt örökös tagsági tőkére részleteket fizetett 95. Nem tagok részéről befizetett örökös tagsági díj van 24.

A «Tanítók Házára» befolyt alapítványok száma 32; ennek tőkésített vagyona 17.729 frt. Az «Eötvös alap» tőkésített vagyona 65.079 frt. A «Kossuth-alap» tőkéje 1015 frt. Az «Eötvös-alap» kezelése alatt levő tőkésített vagyon összege 83.824 frt. Van ezenkívül az «Eötvös-alap» birtokában 7 sorsjegy is.

Az «Eötvös-alap» mult évi összes bevétele volt 24.658 frt 18 kr; kiadása 21.122 frt 64 kr. A jelen évi tiszta jövedelem 3144 frt 54 krt tesz. Ezen jövedelemből, az egyesület alapszabályainak megfelelőleg, az «Eötvös-alap gyüjtő és kezelő orsz. bizottság» az 1898. évben:

	frt	kr.
1. Az egyesület tőkésített vagyonához csatol	500	—
2. A tanítók Árvaházának alapjához ad	250	—
3. Ösztöndíjakra és segélyekre fordít	1.250	—
4. Betegségben sinlődő rendes tagoknak nyujt	250	—
5. A «Tanítók Háza» alapjához csatol	125	—
6. Beteg tanítók menedékháza alapjára fordít	125	—
7. A Gyertyánffy István alapítv. kam. kioszt	100	—
8. A Léderer Ábrahám alapítv. kam. kioszt	50	—
9. A Zirzen Janka alapítv. kam. kioszt	50	—
10. A Rökk Szilárd alapítv. kam. kioszt	50	—
11. A Rökk Pál alapítv. kam. kioszt	50	—
12. A Békey Imre alapítv. kam. kioszt	20	—

	frt	kr.
13. Az Örley János alapítv. kam. kioszt	50	—
14. A Péterfy Sándor alapítv. kam kioszt	70	—
15. A báró Hirsch Mórné alapitv. kam. kioszt	150	—
16. A Jordán Ferencz alapitv. kam. kioszt	50	—
17. Az 1898. évi rendes bevételhez számit	4	54
18. A «Tanítók Háza» vagyonának kamataiból kioszt	600	—
19. A báró Majthényi Ottó-féle alap kamataiból kioszt	200	—
Összesen	3.934	54

E szerint az «Eötvös-alap orsz. tanítói egyesület» ösztöndíjakra és segélyekre fordít a jelen évben a fennebbiek alapján 2940 frtot.

Az «Eötvös-alap» e jótéteményén kivül 81 tanuló részesül az 1897/8. tanévben a fővárosi vendéglő- és szálloda tulajdonos urak, továbbá a pesti izr. hitközség, a pesti izr. nőegylet, az ó-budai izr. hitközség, az ó-budai és pesti izr. szent-egylet, valamint a Pósa-asztaltársaság által felajánlott ingyen déli étkezésben. a mely nemes adomány legkisebb értékben számítva 8.100 frt összegnek felel meg.

A számvizsgáló-bizottság Az «Eötvös-alap» pénztári könyveit f. év január 27-én tüzetesen megvizsgálván, mindent a legnagyobb rendben talált s ezért a buzgó és lelkiösmeretes pénztárosnak, Roller Mátyás urnak, köszönetet mondott.

Ebből a titkári jelentésből azok, a kik már tagjai az «Eötvös-alap»-nak, örömmel és bizalommal láthatják, hogy e jótékony intézmény gondozói buzgósággal fáradoznak az ügy érdekében; azok pedig, a kik még nem tagjai a magyar tanítók e jótékony egyesületének, buzdítást meríthetnek, hogy abba mielőbb belépjenek. Az 1 frtos évi tagsági díj oly csekély, hogy egyetlen magyar tanítónak sem volna szabad ez egyesület tagjai sorából hiányoznia!

A titkári jelentés után Móra István olvasta föl hangulatos, szép költeményét, mely után Péterfy Sándor kir. tanácsos, az egyesület elnöke, köszönetet mondva az államtitkár úrnak megjelenéséért és a díszelnökség elvállalásáért, indítványozta, hogy az «Eötvös-alap» orsz. tanítóegyesület augusztusi közgyűlése alkalmából testületileg menjen ki Ercsibe s ott koszorúzza meg b. Eötvös József sírját.

Zsilinszky M. díszelnök ez indítvány egyhangú elfogadását jelentvén ki s a közreműködőknek köszönetet mondván, az ülést berekesztette.

Külön dicsérettel kell megemlékeznünk még a «Paedagogium» ifjúságának dalköréről, mely kitünően betanult és szabatosan előadott énekével nagyban hozzájárult e kiválóan sikerült gyűlés ünnepi hangulatának emeléséhez. (Népt. Lapja).

*

A magyar háziipar készítményei az ország több vidékéről még egyáltalán nem lévén bevezetve a forgalomba, a kereskedelmi muzeum központi háziipari osztálya a legnagyobb buzgalommal igyekszik ezeket a fővárosi közönséggel megismertetni. A nép alig ismert női kézimunkái közül méltán érdeklődést keltettek a szatmármegyei *Dobrács-Apáti*

községben újjabb időben felkarolt szövőipari termékek, melyeknek eredeti technikáját ott Mikolics Szerena úrnő felettébb rövid idő alatt honosította meg. Czibulya László alispán buzgólkodása folytán a közelebbi hetekben kiállítást rendeztek Ipolyságon a *Hontmegye* némely vidékén már rég időktől űzött, de a hazai közönség előtt merőben ismeretlen maradt fáradságos technikájú szines himző-munkákból. Végül hathatósabb felkarolásra érdemesek a szintén még csak helyi legszűkebb körben ismert komárommegyei *Hetény* községben meghonosodott fehér varrottas — à jour — munkák.

A kereskedelmi muzeum igazgatósága ezekből a népipari készítményekből a háziipari csarnokban (Kerepesi-út 22. sz., I. em.) külön kiállítást rendezett, mely hivatva van a fejlesztés irányát megállapítani és a szükséges gyakorlati utbaigazításokat megadni. A kiállítás megbirálására, a gyakorlati célokra alkalmas és forgalomképes munkanemek kiválogatására a kereskedelmi muzeum igazgatósága egy 18 tagból álló hölgybizottságot kért fel. A hölgybizottság Ráth Károly elnöklete alatt február 10-én ülést tartott. Jelen voltak: Nuricsán Józsefné, Beksics Gusztávné, Hauszmann Sándorné, Elek Pálné, Bulyovszky Aladárné, Majorossy Gézáné, Dárday Sándorné, özv. Szende Fülöpné, Szuhányi Ferenczné, Gelléri Mórné, Gömöry Oszkárné, Herczeg Mihályné, dr. Nagy Jenőné, Sebestyénné Stetina Ilona, Nendtvich Gusztávné, s a kiállított tárgyakat Ráth Károly és dr. Kovács Gyula igazgatók vezetése mellett megtekintették. A bemutatott munkák mindenike méltó a felkarolásra s a tovább fejlesztésre. Legnagyobb érdeklődést azonban a bizotság a *Dobráts-Apáti* községben űzött szövő-ipari készítmények iránt tanusított s elismerését fejezte ki e szövő ipar fejlesztéséért a szintén jelenlevő Mikolics Szerena úrhölgynek. A bemutatott termékek (ruhaszövetek, nyári takarók, függönyök, bútorszövetek, asztal-terítők stb.) közül csupán a ruhaszöveteket tartotta mellőzendőknek, mivel ezeket a divat változásainak megfelelően, a háziipar kellő változatban nem termelheti. Annál figyelemre méltóbbnak tartotta a bizottság a függönyöket, bútorszöveteket, terítőket stb. Ezeket világos szinekben mosható pamut és czérnából, sötétebb szinekben ellenben gyapjuból tartotta készítendőknek. *A hontmegyei* kereszthimzésből bemutatott ingmelleket *mellénykék* czéljaira alkalmasnak tartja a bizottság, hogy bluse-okra betétekül alkalmazhatók legyenek, czélszerű azokat meterszámra készíttetni, hogy kellő hosszúságú darabot lehessen a venni szándékozók rendelkezésére bocsátani.

A komárommegyei *hetényi* fehér varrottas (a régi matrónák fehérneműin itt-ott még látható *supplika*) már jelen alakjában és alkalmazásában is versenyképes; czélszerűnek tartja azonban a bizottság a munkásnőket jó czérnavászon és czérnabatist anyaggal látni el, mivel e fáradságos munkát hitványabb siffon anyagra alkalmazni kár.

*

Női kézimunkák múzeuma Bécsben. Bécsben a folyó évben felséges királyunk császárságának 50. évfordulója alkalmából a női kézimunkáknak szentelt múzeumot alapítanak, a mely a mellett, hogy a jó izlést és a gyakorlati ügyességet fejleszteni lesz hivatva, egyszersmind

munkaközvetítés stb. által emberbarátilag is fog működni. (Deutsche Kunst u. Decoration 1898. 4.)

*

A M. D. E. választmánya febr. 13-án nagyfontosságú ülést tartott. Az Otthon kibővitését czélzó épitkezéseket végleg elhatározták. A mult évi 90 ezer frtba kerülő építési terv helyett egy kisebb arányú épülettervet fogadott el a választmány, melynek összes építési költsége 62 ezer frtot tesz. Az egyesület az építési költségeket fedező összeg nagy részével mintegy 55,000 frttal már jelenleg is rendelkezik ugyan, de az épület felszerelési költségeivel együtt mintegy 10,000 frtot kell a legközelebbi év leforgása alatt megszereznie, hogy adósságot csinálni kénytelen ne legyen. A jelen volt választmányi tagok élükön Herich Károlyné és Tóth József alelnökkel — gr. Csáky Albinné, az egyesület elnöke sajnos nem volt jelen — a legnagyobb lelkességgel igérkeztek résztvenni a pénzszerzés munkájában. Mindenekelőtt egy tárgysorsjáték szervezéséhez kezdtek, s az egyesület védnöke Mária Dorothea kir. herczegnő által aláírt kérvénynyel fogják adakozásra szólítani a főpapságot és főurakat. Gyarapítani igyekeznek az építési alapot lehetőleg mulatságok rendezése által is. Az évi közgyűlést április hóban fogják megtartani.

*

A M. D. E. tanítónői szakosztályának f. évi február 5-én tartott ülésének jegyzőkönyve. Jelen vannak: Sebestyénné Stetina Ilona elnöklete alatt Molnár Viktor, Molnár Viktorné, Szarvas Gáborné, Borszéky Samuné, Pulszky Ágostné, Kasselik Róza, Csery Kálmánné, Héder Sándorné, dr. Stetina Józsefné, Héder Jánosné, Heger Lajosné, özv. Lengyel Samuné, Weinek Mária, Héger Erzsébet, Weinek Janka, Kégly Sándorné, Szemián Ágostonné, Relle Jolán, Kaszelik Margit, Friedreich Pista, Kiszelényné, Mihálovics Margit, Weszelyné Rauch Sarolta, Reitter Irén, Gierglné Rausch Vilma, Bayerné, Hajek Kálmánné, Debreczesy Ludmilla, Tavassy Mária, Simonyi Zsigmondné, özv. Nendtvich Gusztávné, özv. Kemény Ignáczné, Szakáts Anna, Lázár Riza, Hella Lajos, Hittig Gyula, Jankovich István, Jankovich Kálmán, Nemecsky Irma, Richter Lujza, Fraenkel Ferenczné, Buzogány Mariska, Radnai Jenőné, Biczó Gézáné, Demjén Ilona, Balogh Zsófia, Molnár Gáborné, Polereczky Jolán, Berta Ilona, Andreánszky Olga, György Aladár, Simon Ignáczné, Aczél Antonia, Herczog Sarolta, Fischer Sarolta, Bogyó Erzsébet, Bogyó Samuné, Erdélyi Jenőné, Léderer Ábrahám, Pischl Iduna, Szedő Gáspárné, Kardos Ignáczné, Koós Emilné, Hofrichter Anna, Komáry Erzsébet, Krizbay Mária, özv. Hlatky Jánosné, Jankovich Kálmánné, Zsoldos Margit, Zöllner Józsefné, Zöllner Erzsi, Stetina Józsefné, dr. Zsoldos Károly, Szemlérné Frecskay Józsa, ifj Szemlér Lorándt. 1. Elnök jelenlevőket üdvözölve, az ülést megnyitja s a szakosztály tudomására hozza, hogy ez alkalommal elmarad a mult ülés jegyzőkönyvének felolvasása, minthogy az a Nemzeti Nőnevelés januári füzetében jelent meg. Tudomásul szolgál.

2. Elnök mély fájdalommal emlékezik meg közoktatásügyünk egy kiváló vezető férfiának, Szathmáry György ministeri tanácsosnak haláláról, a kiben nemzeti kulturánk, buzgó munkását a tanítónők

ügyének nemes pártfogóját és jóakaróját gyászoljuk s indítványozza, hogy özvegyének irásban fejezze ki a szakosztály mélyen érzett részvétét. A szakosztály egyhangulag hozzájárul elnök indítványához, s a részvét tolmácsolását a szakosztály elnökére bizza.

3. Következik Berta Ilona felolvasása. «A nemzeti szellem az irodalmi oktatásban» címmel. Előadása folyamán rámutat irodalom történetünk egyes korszakaiban azon kimagasló alakokra, melyeket a nemzet géniusza ihletett meg és a melyeknek ismertetése ennélfogva kiváltképen alkalmas a nemzeti szellem fejlesztéséhez, a mennyiben ezekből merithet az ifjuság bizalmat, erőt és szeretet mindahhoz, a mi magyar, kiktől igaz ragaszkodást tanul földjéhez, nemzetéhez, irodalmához országunk kiváló nagyjaihoz és a szent koronához. A szakosztály lélénk tetszésnyilvánítással köszöni meg a nagy lelkességgel és igaz nemzeti érzéssel irt és sok tudásra valló érdekes előadást.

4. Hofrichter Anna és Komáry Erzsébet «A hegedű technikájáról» szóló előadásukat tartják meg, melynek keretébe a hegedű szerkezetének a húrok beosztásának, a vonó szerepének, a jobb és a bal kéz feladatának, a hang terjedelmének és szinezetének ismertetését foglalják. Az érdekes előadást egy hegedűn és brácsán előadott Rohde-féle duóval fejezik be, melyet a hallgatóság az előadással együtt nagy tetszéssel fogadott.

5. Több tárgy nem lévén, elnök az ülést befejezi.

Barkáts Mária h. jegyző.

IRODALOM.

Dr. KELLER KONRÁD: A TENGER ÉLETE. Fordította Csopey László, az eredetivel összehasonlította Paszlavszky József. Budapest, 1897. Kiadja a K. M. Természettudományi Társulat.

A földünk felületét háromnegyed részében borító óczeán életviszonyairól még néhány évtizeddel ezelőtt nagyon kevés ismeretünk volt. A művelt közönség földrajzi, természetrajzi és utazási könyvekből tudta ugyan, hogy a tengerben nagy állatok élnek, ismerte a gyöngynek, korralloknak, szivacsnak, egyes halaknak tengeri eredetét, de ezek életviszonyairól jóformán semmit sem tudott, vagy ha igen, nagyobbára téves dolgokat. A tengerészek és azon természetvizsgálók, kiknek módjukban volt a tengeren kutatásokat végezni, tudták, hogy a tenger állatvilága mérhetetlenül változatos és csodálatos; a közönség nem egyszer értesült mesebeli tengeri szörnyetegekről, melyeknek aztán nyomuk veszett. De a tengerészek is csak a nem nagy mélységekben tanyázó, a partok mellékén található állatfajokat ismerték. Hogy a mély vizekben is van állatvilág, azt nem tudták, mert nem voltak eszközeik, a melyekkel a tenger mélyébe hatolhattak volna, vagy a melyekkel az állatokat a mélységből felhozhatták volna. Még a tenger mélységét sem ismerték, mert a rendesen használt egyszerű zsinoros mélységmérő, a piom, nem volt nagyobb mélységek mérésére alkalmas és megbizható. Azt is gondolták, hogy nagyobb mélységekben nem is élhetnek állatok, mert a víznek iszonyú nyomása lehetetlenné teszi az életet. Annál nagyobb volt tehát a csodálkozás és érdeklődés, midőn a tengeralatti kábelek lefektetése szempontjából szükségessé vált mélységmérések alkalmával szellemesen kigondolt műszerek segélyével 2000 méternél is nagyobb mélységből is hoztak a felszínre mindenféle állatokat, a melyek tehát kétségtelenné tették, hogy mélyen a tengerben, a fenéken, állatvilág van, melynek a napfényre került példányai csodálatos, bizar alakjokkal, káprázatos színpompájukkal még csak fokozták a vágyat a tenger mélységeinek átkutatására. A 60-as és 70-es években amerikaiak és angolok egymásután szereltek fel ezen czélra kisebb expedicziókat és midőn ezek váratlanul gazdag zsákmánynyal tértek haza és szép sikerrel oldották meg feladatukat, az angol társadalom és kormány áldozatkészsége és bőkezüsége lehetővé tette azt a nagyszabású vállalatot, a mely még századunk nagy alkotásai mellett is páratlan a maga nemében: a Challenger-expedicziót. Az angol kormány t. i. a «Challenger» nevű nagy hadihajót bocsátotta kiváló természetvizsgálók rendelkezésére és fölszereltette mindennel, a mire három és fél évi tengeren való

tartózkodás és tudományos kutatás czéljából csak szükség lehet. Az expediczió fontosságát és eredményeit eléggé jellemzi az a körülmény, hogy a felhalmozott tudományos anyag feldolgozása 19 évet vett igénybe s 36 nagy negyedrétű kötet telt meg a földkerekség leghiresebb tudósainak munkájával és rajzaival. Az utolsó kötet 1895-ben jelent meg s az expediczió 1872. évi deczember 21-én indult útjára.

A tudományos expedicziókon kívül azonban az újabban keletkezett «zoológiai állomások» is nagyban elősegítették a tenger életének megismerését. Az első e fajta intézetet Dohrn Antal jénai tanár hozta létre Nápolyban, a tenger partján. Sok küzködés, nagy áldozatok és rendkívüli kitartás kellett ahhoz, hogy az intézet 1874-ben létesülhessen, de azóta rendkívül nagy szolgálatokat tett már a tudománynak. Sok kutatóra nézve lehetővé tette azt, a mit a könyvek és kikészített præparatumok sohasem pótolhatnak: az élő természet megfigyelését, tanulmányozását. Az intézet gazdag gyüjteményei, aquariumai, dolgozó helyiségei módot nyujtanak arra, hogy a tenger életét a szó szoros értelmében közvetlen megfigyelésből lehessen megismerni. Hogy mily fontosságot tulajdonítanak ezen intézetnek, legjobban igazolja azon körülmény, hogy jóformán minden művelt állam szerzett magának bizonyos évi összeg befizetése árán jogot arra, hogy buvárai a nápolyi intézetben dolgozhassanak és hogy most már egész hálózata létezik a hasonló állomásoknak.

Ilyen előzmények tették lehetővé azt, hogy a tenger életéről positiv kutatásokon alapuló irodalom keletkezett és ennek termékeiből való azon nagy mű, melyet a Természettudományi Társulat legujabban irodalmunkba átültetett.

Keller Konrádnak «A tenger élete» czímű munkája tudományos alapon ugyan, de a művelt közönség számára írt népszerű modorban, ismerteti a tenger életének mérhetetlen gazdagságát. A mű, melynek szövege 672 nagy nyolczadrét oldalra terjed, már egész kiállításával, számos szövegrajzával és szépen színezett műlapjaival is rászolgál arra, hogy «díszmű»-nek neveztessék; de azzá teszi a szó legjobb értelmében tartalmának gazdagsága és érdekessége. Ezen körülmény indított arra, hogy e folyóirat olvasóinak figyelmét ezen szép munkára irányítsam. Ha egyebet nem is, de legalább némi fogalmat nyujthatok arról, mi mindent tárgyal ezen könyv.

*

Mint mindenütt az egész természetben, a tengerben is érvényesül azon elv, hogy az élet és az élő lények szervezete a körülményekhez kénytelen alkalmazkodni. A tengeri állatok életviszonyai egészen mások, mint a szárazföldiekéi; természetes tehát, hogy a tengerben élő állatok rendkívül elütők a szárazföldiektől. A levegő nyomását a tengeri víz nyomása váltja fel. Ez oly óriási, hogy szárazföldi lény már 60—70 méternyi mélységben sem képes elviselni. Ámde a tenger állatai a vízből kapják a lélegzésre való oxygént, és testüket a víz át és átjárja, mint a miénket a levegő. A mély vizek halai nem képesek kisebb nyomás alatt élni, mert az uszóhólyagukban levő, rendkívül sűrített levegő ez állatra ható kisebb nyomás esetében kitágul, s a halat felpuffasztja, akár a léggömböt, vagy a szájnyilásán tolul kifelé, miközben a szemek is egészen

kidülleszkednek üregeikből. Régebben nem hitték, hogy a mély tengerekben állatok lehessenek. Ma már tudjuk, hogy mérhetetlen sok állat él ott len a nagy nyomás és «örök sötétség» honában, de azok csak ott élhetnek; ha fölebb kerülnek, elpusztulnak és viszont a sekély vizek lakói sem nyomulhatnak le a nagyobb mélységbe. A természet határt vont az egyes állatfajokra nézve, és ezt respectálniok kell, ha nem akarnak életökkel lakolni. — Az imént idézőjel közé tettem azt, hogy «örök sötétség» hona. Az ember szinte el sem tudja gondolni, hogy ott lenn, a mély vizekben más legyen, mint örök sötétség; hiszen a napsugár aránylag nagyon csekély mélységig hatolhat be és az a tengervizen átszűrt fény csak kékes, zöldes félhomályt okozhat, de világosságot nem. És mégis, nagy tévedés azt hinni, hogy a tenger mélyében nincs semmi világosság. A legnagyobb mélységekből fölhuzott állatok túlnyomó része bibor v. skarlátvörös, biborviola, telt narancs-színű, általában intenziv színezetű, míg a kisebb mélységben levő állatok közt sok a zöldes, kék, átlátszó vagy «üvegtestű» állat, ellenben az élénk színezetűek ritkábbak. Mire való a mély sötétséghez a pompás, telt szín? A természet mindig és mindenütt takarékos munkájában, még akkor is, midőn látszólag pazarul osztja ajándékait. A sekélyebb vízben, az átszűrődő kékes vagy zöldes gilágosság nagyon megegyezik az ottan élő állatok színével; ez a védelem és elrejtőzés szempontjából nyilván nagyon előnyös. Hát a mély vizekben? Ott — mint Keller jóformán az elsők közt fejtegette — a vörös szín és az ehhez legközelebbi telt színek ugyanazt a védelmet nyujtják az állatoknak, mint a zöld vagy kék a kisebb mélységekben, mert a mély vizek is meg vannak világítva, de oly színű fénynyel, mely a vörössel, sárgával ellentétes, úgy, hogy az ilyen színű állat sötétnek tűnik fel. Itt a világosságot az apróbb és nagyobb állatok myriádjainak sajátságos és eddig ki nem derített fénylése okozza, olyan fénylés, mely a kisebb mélységekben, vagy a felszínhez közel, magát a tengert is «fénylővé» teszi. Sok tengeri utazó írta már le csodálkozással és lelkesedéssel, mily páratlan szépségű látvány az, ha a sötét éjjel tovahaladó hajó fénylő barázdákat szánt a tenger sima tükrén, mintha kohóból kiömlő, tüzes, megolvadt fémből állanának a hullámok. Hogy ez a fénylés a tenger mélyében is megvan, azt a mély vizekből felhozott állatok kétségtelenné tették. — A természet tehát gondoskodott róla, hogy ott lenn az életfentartáshoz szükséges világosság ne hiányozzék s az ott élő állatok látószerve, az ő viselkedésük a színekkel szemben igazolta azt a nézetet, hogy a létért való küzdelemben a látás szervének is fontos szerep jutott. Mert ádáz, könyörtelen küzdelem folyik ott a mindennapi eledelért. A tengernek is megvannak a maga nagyjai, hatalmasai. Ezeket a természet nemcsak a kellő támadó és védő szervekkel látta el, de felruházta azzal a képességgel is, hogy szabadon mozogva, kényökre zsákmányolhatnak a rendelkezésökre álló végtelen vadászterületen. Meg is találják bőségesen eledelüket. Ezekkel feltünő ellentétet képeznek az ülő életmódot folytató állatok, a szó szoros értelmében «röghöz kötött» szegények, kik csak a morzsákból élnek. Mozgásuk mindössze annyiból áll, hogy tapogató csápjaikat lengetik ide-oda, szájnyilásaikat nyitják, hogy az odavetődő hulladékot elnyelhessék. Mindenesetre kényelmes, de a többiekéhez képest koldus-élet. De nem minden ülő állat él ilyen elhagyatottan. Vannak a tengerben is érdekszövetkezetek,

társulások. Érdekes példákat hoz fel Keller arra, a mit a zoológusok «symbiosis»-nak, együttélésnek neveznek. Egészen különböző fajtájú állatok egyesülnek, hogy együtt többre menjenek, mint a mennyire egyenként képesek. Igy pl. a remeterák (Eupagurus), melynek teste előrészében erős támadó szervekkel van ellátva, míg hátsó része oly puha, hogy azzal üres csigaházba rejtőzik, s ezen állandó teher miatt csak lassan mozog és kevés élelmet tud szerezni, társul fogadja az ú. n. tengeri rózsát, a mely számos csápjával sokkal többet képes szerezni, mint a rák, de csak ülő életmódot folytathat. A rák hűségesen magával viszi ezt a terhet is, mert hasznára van a társ, míg ez szintén szereti a helyváltoztatást. Ilyen az együttélést folytató állatok viszonya általában.

Mindkét félnek hasznára van a társulás, az egyik a másikat bizonyos tekintetben kiegészíti. Egészen más viszony az, a melyet «élősdiségnek» neveznek. Bármily gyakori viszony az előbbi, ez még általánosabb. Itt a «lakó» tisztán csak szipolyozza a «gazdát», a nélkül, hogy neki bármi viszontszolgálatot tenne. Hogy mily nagy számmal lepik el néha az ilyen «lakók» az egyes állatokat, azt Keller érdekes példákkal illusztrálja. A czápa beleiben pl. csapatosan tanyáznak a galandférgek. Egyes, vizsgálatnak alávetett halak valóságos tárházaknak bizonyultak a legkülönbözőbb élősdiekre nézve. Nemcsak a hal belei, de kopoltyúi és húsa is tele voltak élősdiek nagy számával, úgy, hogy Keller azt állítja, hogy az a közmondás: «egészséges, mint a hal» egyszerűen nem igaz.

Ámde nemcsak ilyen társulások fordulnak elő a tengerben; meg van ott a szociális állam a maga teljes valóságában. Kiváló példa erre a hólyagos medúza (Forskalia tholoides), a mely tulajdonképen sok egyénből álló nagy telep. A központi egyén, az «állami általános rakodó», mindent bekövetel, a mit az egyes egyének szereznek és feldolgoznak; az egyes egyének tulajdonképen csak az egész telepnek egy-egy munkáját végző szervei, melyeknek egyéni életök nincs. A mire egy-egy résznek szüksége van, azt a központból «kiutalványozva» megkapja. «Szigorú fegyelem, teljes alárendeltség az egésznek: ez itt a legfőbb princzipium, a mely sérthetetlen», mondja Keller. «Az úszóharangnak nincs egyéb dolga, mint gondtalanul ki- és becsapódni, a tapintópolip intésének engedelmeskedni, ha már feleslegessé vált a munkája; az evőpolip beszerzi a készletet és feldolgozás után beszolgáltatja. Az egyesnek önálló mozgalmai a szocziális államban szigorúan meg vannak tiltva. Megesik ugyan, hogy egyik-másik úszóharang megpróbál kénye-kedve szerint kibecsapódni, valamely bamba fedő egyén elégedetlen a sorsával, vagy valamely evőpolip túlságba csap: az effajta függetlenségieket azonban könyörtelenül kitaszítják az államból s átengedik sorsuknak; eleinte czéltalanul bolyonganak a szegények a vízben és csakhamar nyomorultul pusztulnak el.»

Nagyszerű életjelensége a tengernek az állatok vándorlása. Szabályszerű időközökben, rendes útirányokban milliárdjai az állatoknak kelnek útra és lepik el a tengereket. Két hatalmas ok indítja őket vándorlásra: az éhség és a fajfentartás ösztöne. Az ember nehéz szívvel várja a rajokat, mert ezren és ezren szerzik meg élelmöket, ha megérkeznek a jövevények, míg a rajok kimaradása inséget, nyomort jelent. A héring- és tőkehal vándorlása nyujtja a legismertebb példákat, de az

ívás más halakat is fjordokba, sekély parti vizekbe, folyamokba terel, míg a fiatal állatok bizonyos fejlődési fokon ismét a tengerbe vándorolnak vissza. A vándorlások ismét a legkülönbözőbb megfigyelésekre adnak alkalmat. Sok állat nem képes «aktiv» részt venni a vándorlásban, rátelepedik tehát más állatra, mely akarva, nem akarva, magával viszi a belekapaszkodókat. Sokszor a vándor állat, már t. i. a szállító, nem is látszik, annyira belepik az ő hivatlan vendégei, melyektől nem bír szabadulni. Így aztán még olyan állatok is óriási utazást végeznek, melyek maguktól nem is birnának messzire eljutni.

*

A tengerben élő lények életföltételei — mint már említve volt — nagyon változók a víz mélysége, sótartalma, hőfoka, áramlási viszonyai, a part közelsége stb. szerint. Éppen azért még az általános életjelenségek tárgyalása közben is különbséget kell tenni a parti fauna, a sarki tengerek, a nyilt tenger és a mély vizek faunája között.

Mint legkönnyebben hozzáférhető és sokoldalúsága révén is legvonzóbb, a parti fauna az, melylyel legtöbbet foglalkoztak. A szárazföld vizei sok nitrogéntartalmú anyagot visznek a tengerbe s ezek gazdag növényzet fejlődését teszik lehetővé; ez a kissebb-nagyobb növényevők seregének nyujt lakóhelyet és táplálékot s ezek a ragadozóállatok nagy sokaságát vonzzák a part közelébe.

De nem minden part alkalmas arra, hogy gazdag állatvilág telepedjék le közelében. A homokos part látszólag szegény, de a fölkavart fövényben a férgek, kagylók egész serege található. A hol a partot kavicsok, görgeteg kövek borítják, melyeket a hullámverés ide-oda vet, ott csakugyan alig tartózkodik állat. Legkedvezőbb a sziklák- és kövekből álló szirtes part, mely a hullámverés okozta egyenetlenségekkel, gödrökkel, kiugrásokkal, hasadékokkal bővelkedik. Itt aztán helyet találnak a fényt kedvelő és árnyékot kereső állatok: fúró kagylók és szivacsok, csigák, polipok, moh-állatok, rákok, tengeri sünök, ugorkák, rózsák, osztrigák, férgek és egyéb kisebb-nagyobb állatok. Szépségre és változatosságra első helyen áll a korallszirtek állatvilága. Az a lelkesedés, melylyel Keller a korallszirtekről és ezek állatairól szól, valóban a legerősebb vágyat kelti fel az olvasóban azok látása és közvetlen megfigyelése iránt!

Egészen más jellegű a sarki tengerek állatvilága. A tömeges megjelenésre nézve első helyen állanak a rákok, melyeknek rendkívül sok faja tartózkodik a vízben (hat métertől lefelé). Vannak azonban nagy számban mohállatok, tüskés bőrűek, tengeri rózsák, szivacsok. A halak közül a tőkehal, lazacz nagy rajokban fordul elő, míg a ráják és czápák visszamaradnak. Különös jelleget ad az ottani állatvilágnak az a számtalan tengeri madár és emlős állát, a melyek ezen tájakat oly vonzókká teszik a kutatókra és hajósokra nézve. Az északi sarkvidék állatvilága meglehetősen ismert azon expedicziók révén, melyeket részint tudományos vizsgálatok czéljából, részint kereskedelmi érdekből indítottak a sarki tájak felé.

A nyilt tengerről régebben azt hitték, hogy majdnem lakatlan. Azt ugyan tudták, hogy hatalmas emlősök és halak tartózkodnak benne, de hogy a szabad szemmel alig, vagy nem is látható apró állatkák mér-

hetetlen sokasága lakja vizeit, azt csak az újabb időkben állapították meg. Fínom hálón átszűrt vizéből egész sereg kis állatka marad vissza. Legújabban mindannak megjelölésére, a mi a nyilt tengeren él és mozog, a «plankton» szót fogadták el és ezzel most már egész tudományág foglalkozik. Körébe tartoznak: halak, rákok, zsákállatok, rovarok, molluszkák, csillagállatok, férgek, medúzák, véglények (Radiotariák, Foraminiferák) stb. Tárgyalásuk egész köteteket tölthet meg.

Legújabb keletű a mély vizek életének kutatása. Természetes, hogy erre nézve még hézagosak az ismeretek, de tekintve a rendkívüli nehézségeket, melyekkel a mély vizek kutatása jár, máris meglepően sok és érdekes adatot állapítottak meg, sok ferde nézetet helyesbítettek, sok, soha sem sejtett állatot hoztak felszínre. A mély tenger az újabb zoológiának dicsőségmezeje — mondja Keller. Századunk közepén még majdnem semmit sem tudtak a mély tenger életéről.

A túlcsapongó fantázia ugyan benépesítette a tenger fenekét mindenféle szörnyetegekkel, de ezek a fantázia szülöttei maradtak. Most már nagy sokaságát ismerik a mélységben élő állatoknak és ha vannak is közöttük csodálatos szörnyeteg alakok, de vannak kedves, gyönyörű színezetű, virágokhoz, kristályalakzatokhoz hasonló lények s a kép egyáltalában nem olyan sötét, mint a milyennek képzelték. A tárgy rendkívül érdekes és a ki a tenger mélységének titkaival némileg meg akar ismerkedni, jól teszi, ha Keller művét elolvassa; megbánni bizonyára nem fogja. *Csemez József.*